

Wat draag jij met je mee?

Een ontwerpgericht onderzoek naar hoe pleegzorgbegeleiders het gesprek over zingeving met pleegouders kunnen vormgeven.

Marijn van der Steen (372994) en Dagmar Heikamp (400777)

23 mei 2023

Eindopdracht Bachelor Social Work, voltijd
Academie voor Sociale Studies, Hanzehogeschool Groningen

Wat draag jij met je mee?

Een ontwerpgericht onderzoek naar hoe pleegzorgbegeleiders het gesprek over zingeving met pleegouders kunnen vormgeven.

Auteurs en studentnummer:	Marijn van der Steen (372994) Dagmar Heikamp (400777)
Datum:	23 mei 2023
Opleiding:	Bachelor Social Work voltijd Academie voor Sociale Studies Hanzehogeschool Groningen
Onderdeel:	Eindopdracht
Osiriscode:	SSVB22EO
Opdracht gevende organisatie:	Jeugdhulp Friesland Afdeling pleegzorg
Opdrachtgevers:	Tjeerd van der Meer en Esmee Stikma
Begeleidende docent:	Inge Ekenhorst
Aantal woorden:	6998

Voorwoord

Voor u ligt het begeleidend document van het afstudeeronderzoek “Wat draag jij met je mee?”. Dit onderzoek is binnen het tweede semester (februari 2023 – mei 2023) van collegejaar 2022-2023 uitgevoerd in het kader van de eindopdracht. Dit is de eindopdracht van de bacheloropleiding Social Work voltijd aan de Hanzehogeschool te Groningen. Het onderzoek is uitgevoerd binnen de organisatie Jeugdhulp Friesland voor de afdeling pleegzorg.

“Wat draag jij met je mee?” is een vraag aan de pleegouder. Met ons advies geven we hen de mogelijkheid om het antwoord op deze vraag te ontdekken. Dit kan een zoektocht naar belemmeringen zijn, maar ook juist naar energiebronnen en de kracht die de pleegouder al in zich heeft. Met het advies ondersteunen we pleegzorgbegeleiders bij het begeleiden van pleegouders bij deze zoektocht.

Dagmar heeft in het derde studiejaar van de opleiding stage gelopen op de afdeling pleegzorg van Jeugdhulp Friesland. Na contact te hebben gezocht met de organisatie kwamen wij erachter dat er recentelijk een nieuw project was gestart naar zingeving binnen pleegzorg. Wij konden ons aansluiten bij dit project en een bijdrage leveren aan de beginfase. De keuze voor de doelgroep binnen pleegzorg die we wilden onderzoeken was snel gemaakt. Pleegouders zijn een ontzettend belangrijke schakel binnen de jeugdhulpverlening en we hebben altijd met grote bewondering naar deze doelgroep gekeken. Het aantal pleegouders in Nederland neemt momenteel af, terwijl het aantal pleegkinderen dat een plek zoekt gelijk blijft. We hopen met dit onderzoek een bijdrage te leveren aan de kwaliteit van de pleegzorgbegeleiding. Pleegouders zijn hard nodig. Met ons advies kan er meer aandacht besteed worden aan wie de pleegouder is naast het pleegouderschap. We hebben onszelf ontwikkeld in het helpen als er geen oplossing is, dit kunnen wij toevoegen aan onze toolkit met gesprekstechnieken. We hebben geleerd dat er niet altijd gezocht hoeft te worden naar een oplossing, maar dat omgang met- en acceptatie van- de situatie op bepaalde momenten van groter belang is. Dit zal van grote waarde zijn in onze verdere loopbaan als sociaal werker.

Wij willen allereerst een dankwoord uitspreken aan onze opdrachtgevers voor hun vertrouwen in ons en de mogelijkheid om mee te denken in het onderzoek. Daarnaast zijn de visie van de pleegzorgbegeleiders, pleegouders, gedragswetenschappers, geestelijk verzorgers en lectoren onmisbaar geweest en ook hen willen we bedanken voor het meewerken. Door jullie is dit onderzoek mogelijk geworden. We willen Inge Ekenhorst bedanken voor de goede begeleiding en waardevolle feedbackmomenten tussendoor. Ten slotte gaat er een grote dank uit naar Stef Heikamp voor het vormgeven van onze landkaart, die anders nooit zo mooi had kunnen worden als dat het nu is.

Wij wensen u veel leesplezier.

Marijn van der Steen en Dagmar Heikamp

Leeuwarden, 23 mei 2023

Managementsamenvatting

In het kader van doorontwikkelen is Jeugdhulp Friesland in oktober 2022 gestart met het brancheproject 'Zorg voor Zingeving'. Dit brancheproject is gestart naar aanleiding van een recent scriptieonderzoek. Uit dit onderzoek (De Jong, 2019) blijkt dat er door professionals te weinig aandacht wordt besteed aan zingeving binnen de ambulante begeleiding. Daarnaast hebben pleegzorgbegeleiders aangegeven bij de geestelijk verzorger dat zij niet altijd weten hoe zij pleegouders moeten begeleiden bij zingevingsbehoeften. In dit onderzoek focussen wij ons op de zingevingsbehoeften van pleegouders. Het centrale probleem is dat niet alle pleegzorgbegeleiders van Jeugdhulp Friesland weten hoe zij gesprekken over zingeving moeten vormgeven. De doelstelling van dit onderzoek is dat pleegzorgbegeleiders van Jeugdhulp Friesland weten wat zij moeten kunnen en kennen om pleegouders te begeleiden bij zingevingsbehoeften en hoe zij gesprekken hierover kunnen vormgeven.

Ons onderzoek is uitgevoerd door middel van het Double Diamond model, dit model bestaat uit de discover-, define-, develop- en deliverfase (Van 't Veer, Wouters, Veeger, & Van der Lugt, 2022). In de eerste fase zijn er interviews afgenomen bij pleegzorgbegeleiders, vervolgens is er een deskresearch uitgevoerd. In de tweede fase zijn er interviews afgenomen bij pleegouders. Uit het onderzoek blijkt dat pleegzorgbegeleiders niet altijd weten welke vragen zij moeten stellen over zingeving. Aan de andere kant geven ze aan dat ze zich wel vaardig genoeg voelen om te begeleiden bij zingeving. Pleegouders geven aan meer behoefte te hebben aan aandacht voor zingeving. Ook willen ze meer gezien worden als mens naast hun rol als pleegouder. De levensvraag die het meeste voorkomt bij pleegouders is: "hoe houd ik de opvoeding van mijn pleegkind vol?". Uit de opgehaalde ontwerpeisen van pleegzorgbegeleiders, pleegouders en experts blijkt dat de term zingeving niet laagdrempelig is. Het gebruik maken van een metafoor kan helpend zijn. Daarnaast zijn belangrijke ontwerpeisen dat het een visueel product is, het voorbeeldvragen bevat, het praktisch toepasbaar is en rekening houdt met reflectie van de pleegzorgbegeleider.

Naar aanleiding van deze stappen is er een low fidelity prototype ontwikkeld. Het prototype is een gesprekstool in de vorm van een landkaart, op deze landkaart staan verschillende thema's die te maken hebben met de levensvraag: "hoe houden pleegouders de opvoeding van hun pleegkind vol?". Het prototype is geëvalueerd met geestelijk verzorgers, pleegzorgbegeleiders, experts en een gedragswetenschapper. Na de evaluatie is er een aanvullend literatuuronderzoek uitgevoerd naar best practices. Aan de hand van de bestaande, werkzame methodieken zijn aanvullende ontwerpeisen verzameld en is het uiteindelijke product ontwikkeld. Deze is opnieuw geëvalueerd met een geestelijk verzorger, een pleegouder, pleegzorgbegeleiders en een expert.

Hierna is er een high fidelity prototype van de landkaart ontwikkeld. Professionals kunnen deze landkaart meenemen naar gesprekken met pleegouders. De landkaart richt zich op de levensvraag: "hoe houden pleegouders de opvoeding van hun pleegkind vol?". Er staan verschillende thema's op de kaart, aan elk thema zijn vragenkaartjes gekoppeld. Daarnaast is er een handleiding ontwikkeld voor professionals. In deze handleiding staat een uitleg over het inzetten van de tool, welke valkuilen er zijn, welke vaardigheden een professional moet bezitten en het bevat reflectie oefeningen voor de professional zelf. Tevens is er aandacht voor wat ingezet kan worden als de pleegzorgbegeleider inschat dat er meer ondersteuning nodig is.

Tot slot is er een proefimplementatie uitgevoerd waarbij de landkaart is getest tijdens een begeleidingsmoment tussen een pleegzorgbegeleider en een pleegouder. De proefimplementatie heeft goede resultaten gegeven, echter adviseren wij Jeugdhulp Friesland om het product nog een

aantal keer te testen. Het onderzoek maakt deel uit van het brancheproject “Zorg voor Zingeving”, hierin zal het product mee worden genomen. Binnen het brancheproject zal de training “Aandacht voor levensvragen” worden doorontwikkeld. Wij adviseren om de landkaart onderdeel te maken van deze training. Om de landkaart nog meer onder de aandacht te brengen zullen wij deze presenteren aan de verschillende teams. Daarnaast adviseren wij Jeugdhulp Friesland om de landkaart op alle pleegzorgafdelingen te verspreiden.

Inhoud

Voorwoord	3
Managementsamenvatting.....	4
Hoofdstuk 1 Beschrijving van het product.....	8
1.1 Het product	8
1.2 Inzetten van het product	8
1.3 Kansen en kwaliteitsverbetering.....	8
Hoofdstuk 2 Aanleiding en doelstelling van het advies	10
2.1 Organisatie	10
2.2 Aanleiding	10
2.3 Werkwijze organisatie.....	10
2.3.1 Begeleiden bij zingeving.....	11
2.3.2 Bestaand aanbod hulpmiddelen	11
2.4 Situatietanalyse	12
2.5.1 Beleidskaders en maatschappelijke ontwikkelingen	12
2.5.2 De omgeving	12
2.5.3 De begeleiding	13
2.7 Conclusie	14
2.8 Doelstelling	14
Hoofdstuk 3 Onderbouwing aanpak en inhoud.....	15
3.1 Situatietanalyse	15
3.1.1 Visie van de pleegzorgbegeleider	15
3.1.2 Deskresearch.....	16
3.2 Ervaringen en behoeften van pleegouders.....	16
3.2.1 Uitkomsten interviews	16
3.2.2 Belangrijke zingevingsthema's	17
3.3 Expertise van het lectoraat Professioneel Opvoeden.....	17
3.4 Conclusie t.a.v. de ontwerpisen	18
3.5 Best practices	19
3.6 Ontwikkeling prototype	19
3.7 Evaluatie prototypes	20
3.7.1 Evaluatie ruwe schets prototype geestelijk verzorgers van Jeugdhulp Friesland	20
3.7.2 Evaluatie low fidelity prototype met de doelgroep	20
3.7.3 Evaluatie high fidelity prototype met expertise lectoraat Professioneel Opvoeden en geestelijke verzorging	21
3.8 Proefimplementatie	21

Hoofdstuk 4 Aanbevelingen	22
4.1 Beoogde doelstelling.....	22
4.2 Fasen bij verandering	22
4.3 Implementatie.....	22
4.3.1 Interdisciplinaire samenwerking.....	23
4.4 Ontwikkelkansen.....	23
4.4.1 Afdeling voorbereiding	23
4.4.2 Begrip zingeving	24
4.4.3 Levensbeschouwelijke verschillen tussen de ouder en de pleegouder.....	24
Literatuurlijst.....	25
Bijlage 1. Gesprekssamenvatting geestelijk verzorger	29
Bijlage 2. Deskresearch	30
Bijlage 3. Interviews met pleegzorgbegeleiders	35
Bijlage. 4 Empathy map pleegzorgbegeleiders	46
Bijlage 5. Probleemboom.....	47
Bijlage 6. 5 x W+H methode.....	48
Bijlage 7. Interviews met pleegouders.....	49
Bijlage. 8 Empathy map pleegouders	67
Bijlage 9. Aanvullend literatuuronderzoek	68
Bijlage 10. Gesprekssamenvatting experts	71
Bijlage 11. Gesprekssamenvatting evaluatie prototype	72
Bijlage 12. Ontwerp prototype	73
Bijlage 13. Low fidelity prototype	74
Bijlage 14. High fidelity prototype	77
Bijlage 15. Moreel beraad.....	78
Bijlage 16. Service blueprint	79
Bijlage 17. Fasen van verandering	80
Bijlage 18. Proefimplementatie	81

Hoofdstuk 1 Beschrijving van het product

In dit hoofdstuk is beschreven wat het uiteindelijk product is geworden, wat de doelgroep is, hoe het ingezet kan worden en welke kansen het biedt.

1.1 Het product

Op basis van ons onderzoek is er een gesprekstool in de vorm van een landkaart ontwikkeld die professionals mee kunnen nemen naar gesprekken met pleegouders. Het doel van de gesprekstool is het praten over zingeving en levensvragen met pleegouders laagdrempeliger maken. Dit kan ingezet worden bij pleeggezinnen waarvan de pleegzorgbegeleider signaleert dat er geworsteld wordt met levensvragen, maar ook juist bij gezinnen waar het op eerste oogopslag goed lijkt te gaan zodat er gecheckt kan worden of dit daadwerkelijk zo is.

De gesprekstool richt zich op de levensvraag: “hoe houden pleegouders de opvoeding van hun pleegkind vol?”. Er staan verschillende thema's op de landkaart aan de hand van metaforen. Aan elk thema zijn vragenkaartjes gekoppeld. Naast de landkaart en de vragenkaartjes is er een handleiding voor professionals ontwikkeld. Deze handleiding biedt meer informatie over het inzetten van de tool, welke valkuilen er zijn en welke vaardigheden een professional moet bezitten om het gesprek over zingeving aan te gaan. Daarnaast staan er in de handleiding reflectie oefeningen voor de professional, dit kan helpend zijn om bewust te worden van de invloed van de eigen zingeving op het gesprek met de pleegouder hierover. Ook is er aandacht besteedt aan wat er ingezet kan worden als de pleegzorgbegeleider inschat dat er meer ondersteuning nodig is voor zichzelf of de pleegouder.

1.2 Inzetten van het product

De handleiding dient vooraf aan het begeleidingsgesprek te worden doorgenomen door de pleegzorgbegeleider. De landkaart kan ingezet worden tijdens de begeleidingsmomenten. De landkaart kan op tafel gelegd worden, zo kan de pleegouder meekijken. Dit kan helpend zijn, omdat de thema's op de kaart voor inzichten kunnen zorgen waar de pleegouder zelf nog niet aan had gedacht. Open zijn over zingevingsthema's kan lastig zijn, door de pleegouder zelf te laten kiezen blijft de regie bij de pleegouder. De pleegzorgbegeleider kan een geheel huisbezoek besteden aan deze tool waarbij er meerdere kaartjes behandeld worden. Ook kan ervoor gekozen worden om aandacht te besteden een één kaartje of thema per keer. De kaarten kunnen onbeperkt ingezet worden, praten over zingeving is nooit uitgespeeld. Afhankelijk van de kennis en ervaring van de pleegzorgbegeleider kan ook enkel de landkaart ingezet worden en kan de pleegzorgbegeleider zelf vragen bedenken. Als de pleegzorgbegeleider inschat dat een visuele tool niet passend is, kan er ook voor worden gekozen om de vragenkaartjes door te nemen als voorbereiding op het gesprek.

1.3 Kansen en kwaliteitsverbetering

De landkaart biedt handvaten voor pleegzorgbegeleiders van Jeugdhulp Friesland om gesprekken over zingeving bij pleegouders vorm te geven. Door gebruik te maken van de landkaart wordt er meer aandacht gegeven aan wie de persoon is naast het pleegouderschap. De landkaart draagt bij aan de volgende kernwaarden van professionals in het sociaal werk (Steenmeijer, 2021): respect voor menselijke waardigheid & autonomie en betrokkenheid & bereidheid om mensen bij te staan. Met de landkaart wordt aandacht gegeven aan deze kernwaarden door herkenning en erkenning te geven aan

de waarde en waardigheid van de pleegouder en door betrokken te zijn bij het welzijn en de ontwikkeling van de pleegouder.

De band tussen pleegouder en pleegzorgbegeleider kan verslechteren als er niet aan de zingeving behoeften van de pleegouder wordt voldaan (Miller, Green & Lambros, 2019). Deze band tussen pleegouder en pleegzorgbegeleider is van groot belang. Het aantal pleeggezinnen neemt af, maar het aantal pleegkinderen blijft gelijk (Jeugdzorg Nederland, 2022). Uit onderzoek van Nederlands Jeugdinstituut, Jeugdzorg Nederland & Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen (2019) blijkt dat een moeizame relatie tussen de pleegzorgbegeleider en de pleegouder één van de grootste redenen is om te stoppen met pleegzorg. Met dit product dragen wij bij aan de kwaliteitsverbetering van de pleegzorgbegeleiding en aan de band tussen de pleegouder en pleegzorgbegeleider. Daarnaast zorgt het werken met het product voor inzichten over de balans tussen draagkracht en draaglast, wat voor de pleegouder zelf verhelderend zal zijn. Tegelijkertijd geeft dit de pleegzorgbegeleider inzichten over wat de pleegouder nodig heeft om de opvoeding van een pleegkind vol te houden.

Hoofdstuk 2 Aanleiding en doelstelling van het advies

In dit hoofdstuk zijn de context en aanleiding van het onderzoek te vinden. Er wordt omschreven wat de huidige werkwijze is en wat er al aan het probleem is gedaan. Daarna volgt een situatieanalyse wat uitmondt in een doelstelling.

2.1 Organisatie

Jeugdhulp Friesland is een jeugdzorgorganisatie in de provincie Friesland die (hoog)specialistische hulp biedt bij opgroeien en opvoeden. Daarnaast bieden zij hulp bij Jeugd-GGZ en Jeugdzorgplus. Jeugdhulp Friesland heeft meerdere locaties in de provincie en biedt op jaarbasis hulp aan ongeveer 2500 gezinnen. Jeugdhulp Friesland is bezig met een transformatie met als doel zo vroeg en kort mogelijk passende hulp bieden. De afgelopen jaren heeft de transformatie effect gehad, er zijn al vele onderdelen doorontwikkeld. De komende tijd wil de organisatie de ontwikkeling van passende jeugdzorg doorzetten (Jeugdhulp Friesland, z.d.-b).

2.2 Aanleiding

In het kader van doorontwikkelen is Jeugdhulp Friesland in oktober 2022 gestart met het brancheproject “Zorg voor Zingeving”. De aanleiding voor het brancheproject is dat uit recent scriptieonderzoek over ambulant werkende professionals bij Jeugdhulp Friesland (De Jong, 2019) blijkt dat er door professionals te weinig aandacht wordt besteed aan zingeving. Daarnaast hebben pleegzorgbegeleiders bij de geestelijk verzorger aangegeven niet te weten hoe zij pleegjongeren en (pleeg)ouders moeten begeleiden bij hun zingeving behoeften en hier vaardiger in willen worden. Het doel van dit project is meer duidelijkheid krijgen over de zingeving behoeften van (pleeg)ouders, professionals en pleegjongeren vanaf 12 jaar. Dit is een tweejarig onderzoek door de Kenniswerkplaats Jeugd Friesland in samenwerking met BPSW, Entrea Lindenhout, ExpEX Friesland, Jeugdzorg Nederland, Regiecentrum Bescherming en Veiligheid Friesland, Leger des Heils, Hanzehogeschool Groningen, NHL Stenden en Rijksuniversiteit Groningen. Er werken meerdere studenten van betrokken scholen mee aan dit onderzoek waarbij elke student een eigen doelgroep kiest. In ons onderzoek ligt de focus op de zingeving behoeften van pleegouders zelf, hier is voor gekozen omdat het tekort aan pleeggezinnen een risico vormt voor de jeugdzorg. Deze ontwikkeling gaat ons aan het hart en wij hopen met dit onderzoek een bijdrage te leveren aan het beter ondersteunen van deze waardevolle pleegouders.

2.3 Werkwijze organisatie

Jeugdhulp Friesland heeft 650 pleeggezinnen en gezinshuisouders (Jeugdhulp Friesland, z.d.-b). Hier wonen pleegkinderen die (tijdelijk) niet bij hun biologische ouders kunnen opgroeien. Pleeggezinnen ontvangen financiering en begeleiding vanuit de pleegzorgaanbieder. Er wordt een pleegzorgbegeleider toegekend aan het gezin en deze blijft betrokken tot het pleegkind in ieder geval 18 jaar is en in het pleeggezin verblijft. Een pleegzorgbegeleider begeleidt pleegouders bij het opvoeden van pleegkind(eren). De rol van een pleegzorgbegeleider bestaat uit vier aspecten, namelijk: het hebben van een signaleringsfunctie, een doorverwijzingsfunctie, een regie- en coördinatiefunctie en het verlenen van basiszorg (bijlage 2.1). Een pleegzorgbegeleider komt ongeveer eenmaal in de zes tot acht weken bij het gezin langs (bijlage 3.2).

2.3.1 Begeleiden bij zingeving

Zingeving gaat over het proces waarin mensen betekenis geven aan hun leven en belangrijke gebeurtenissen die daarin plaatsvinden (Van der Stel, 2015). Jeugdhulp Friesland is zich bewust van het feit dat pleegouders vragen hebben over de zin van het leven. De geestelijk verzorger traint medewerkers in het omgaan met levensvragen en zingeving, draagt er zorg voor dat de organisatie oog heeft voor zingevingsthema's en voert zelf gesprekken met cliënten. Een geestelijk verzorger is geen hulpverlener maar begeleidt de cliënt bij het vinden van antwoorden, zin en levenskracht (Jeugdhulp Friesland, z.d.-a).

Volgens de pleegzorgmethodiek (Breg, Albrecht, De Baat, De Lange, & Daamen 2020) is het van belang dat de professional oog heeft voor de draagkracht en draaglast van pleegouders en het pleeggezin. De levensvragen die iemand heeft en de manier waarop iemand zingeving ervaart kunnen van invloed zijn op de draagkracht en draaglast van een individu. Het Loo Social Work et al., (2017) omschrijft in het Landelijk opleidingsdocument Sociaal werk het kernthema “normatieve en levensbeschouwelijke dimensie”. Professionals dienen bekend te zijn met de normatieve en levensbeschouwelijke dimensies van het werk. Keuzes die gemaakt worden zijn vaak beïnvloed door eigen waarden. Het is nodig om hierop te reflecteren en er met betrokkenen over te communiceren. Dit raakt de religieuze zingeving van de professional (bijlage 2.4), dit gaat over de laag van zingeving waarin de visie, perspectieven en waarden van een individu in contact komen met de maatschappij.

Pleegzorgbegeleiders kunnen de geestelijk verzorger in consult vragen indien er sprake is van complexe vragen of een existentiële crisis bij een (pleeg)ouder of jeugdige (T. van der Meer, persoonlijke communicatie, 9 februari 2023). Een existentiële crisis is gaat over het bestaan van de cliënt, er is sprake van emotionele ontredde (Rozendal, 2017). Uit interviews met pleegzorgbegeleiders blijkt dat de geestelijk verzorger nauwelijks ingezet wordt (bijlage 3). De reden hiervoor is dat de professionals sneller kiezen voor het inzetten van disciplines als een systeemtherapeut of ouderbegeleider. In de meeste gevallen gaan zij naar de betrokken gedragswetenschapper met vragen over de manier van begeleiden. De meest voorkomende zingevingsthema's in gesprekken tussen de pleegzorgbegeleider en de pleegouder zijn volgens pleegzorgbegeleiders: ingrijpende gebeurtenissen, rouw en verlies, de vraag “hoe houden pleegouders de opvoeding vol?” en het verschil in religieuze-, levensbeschouwelijke- en culturele overtuiging tussen ouder en pleegouder (bijlage 3).

2.3.2 Bestaand aanbod hulpmiddelen

Methodieken

Jeugdhulp Friesland adviseert pleegzorgbegeleiders bij Jeugdhulp Friesland om te werken volgens de landelijke methodiekhandleiding voor professionals binnen pleegzorg (Breg et al., 2020) en Safer Caring. Veelgebruikte gesprekstechnieken zijn oplossingsgerichte gespreksvoering en motiverende gespreksvoering (bijlage 2.6).

Training

De Jeugdhulp Academie van Jeugdhulp Friesland biedt trainingen aan. De twee daagse training Safer Caring (bijlage 2.5) biedt handvaten om de veiligheid te vergroten voor pleeggezinnen en pleegkinderen (Jeugdhulp Academie, z.d.). Daarnaast is er nog de training “Aandacht voor levensvragen” voor alle medewerkers van Jeugdhulp Friesland. De geestelijk verzorger geeft aan dat deze training momenteel nauwelijks bezocht wordt door professionals (bijlage 1). Uit interviews met pleegzorgbegeleiders (bijlage 3) blijkt dat een deel van hen niet bekend is met de training. De training

wordt niet onder de aandacht gebracht bij nieuwe pleegzorgbegeleiders. Andere respondenten geven aan de training gevolgd te hebben. Pleegzorgbegeleiders die de training hebben gevolgd, missen een praktisch hulpmiddel om het gesprek aan te gaan over zingeving. In de interviews komt naar voren dat de term “levensvragen” professionals niet aanspreekt.

2.4 Situatietanalyse

2.5.1 Beleidskaders en maatschappelijke ontwikkelingen

Positief denken

Op maatschappelijk gebied vindt er de laatste jaren een verandering plaats. “Positief denken” en “je goed voelen” wordt de norm en voor veel mensen een streven. Als dit niet aan de orde is kan men het gevoel van falen hebben als hij of zij zich ongelukkig voelt (Vosselman & Van Hout, 2022). Mede hierdoor is het belangrijk dat professionals zingevingsvraagstukken herkennen, erkennen en bespreekbaar maken bij pleegouders.

Ontwikkelingen in de jeugdzorg en de decentralisatie

In 2015 heeft er binnen de jeugdzorg een decentralisatie plaatsgevonden. Gemeenten zijn hierdoor verantwoordelijk voor de jeugdzorg (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2016). Het budget voor de jeugdzorg is met deze beslissing verkleind met 450 miljoen, omdat de jeugdzorg op deze manier effectiever en efficiënter zou kunnen worden uitgevoerd (Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 2013). Niets blijkt minder waar, gemeenten komen sinds de decentralisatie jaarlijks 1,6 tot 1,8 miljard tekort, blijkt uit een rapport van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2021). Dit heeft te maken met de doelen van de Jeugdwet (bijlage 2.2). Één van de doelen is het focussen op de eigen kracht en het netwerk van de jeugdige. Een ander doel is het eerder inzetten van jeugdhulp, de gedachte was dat dit zou leiden tot een kostenbesparing. Uit onderzoek van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2021) blijkt dat de kosten zelfs hoger worden, omdat professionals terughoudend worden met het afschalen van zorg. Het aantal jeugdigen in de jeugdhulp stijgt, waarmee ook de kosten en de werkdruk. Volgens onderzoek van het Nederlands Jeugdinstituut (2019) ervaart 53% van de jeugdbeschermers een hoge tot zeer hoge werkdruk. 63% heeft het gevoel tijd tekort te komen.

Pleegzorgbegeleiders benoemen in interviews (bijlage 3) dat zij in gesprekken met pleegouders regelmatig andere prioriteiten hebben dan het praten over zingeving. Pleegzorgbegeleiders zien hun rol als een verbindende rol tussen pleegouders en jeugdbeschermers (Kruiswijk, Hardenbol, Nederlands Jeugdinstituut & Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen, 2018). Pleegouders vinden het vaak onduidelijk welke van de twee professionals zij kunnen aanspreken bij problemen, waardoor de hoge werkdruk bij jeugdbeschermers ook invloed heeft op de pleegzorgbegeleider (Kruiswijk et al., 2018).

2.5.2 De omgeving

Nederlands Jeugdinstituut et al. (2019) heeft onderzocht wat zorgt voor stressvolle situaties bij pleegouders en wat kan leiden tot beëindiging van het pleegouderschap. Dit zijn onder andere een moeizame relatie met biologische ouders, spanningen binnen de familie, gedragsproblematiek van het pleegkind, meningsverschillen met de sociale diensten en onvoldoende begeleiding vanuit de sociale diensten. Onvoldoende begeleiding kan voorkomen worden indien er geen aandacht wordt besteed aan zingevingsbehoeften. Uit onderzoek van het Jeugdzorg Nederland (2022) blijkt dat er in

2021 13% minder pleegouders zijn geworven dan in 2020. Het aantal pleegkinderen dat een plek zoekt blijft gelijk. Als deze trend doorzet betekent het dat er pleegkinderen straks zonder veilige en stabiele woonplek zitten (bijlage 5). Om voldoende pleegouders te behouden is het van groot belang dat er meer aandacht wordt besteed aan zelfzorg van de pleegouder (Miller et al., 2019). Het mogelijk stoppen van pleegouders maakt dat biologische ouders en pleegkinderen ook betrokkenen zijn bij het praktijkprobleem. Uit onderzoek van Maaskant (2016) blijkt dat een vroegtijdig afgebroken pleegzorgplaatsing de kans groter maakt dat een nieuwe plaatsing bij een ander gezin mislukt. De gevolgen hiervan kunnen zijn: Het ontstaan van meer emotionele- en gedragsproblemen, problemen met het aangaan van hechte relaties, meer uitval van school en het vaker in aanraking komen met justitie.

2.5.3 De begeleiding

Uit onderzoek van Van Bergen, Saharso, Degener, Bartelink, & Vanderfaellie (2022) over morele dilemma's binnen pleegzorg blijkt dat het gesprek aangaan over levensvragen en zingeving door de groeiende diversiteit aan religieuze- en levensbeschouwelijke overtuigingen in de maatschappij niet makkelijker is geworden. Professionals hebben niet altijd de kennis en vaardigheden om goed aan te sluiten bij zingeving behoeften van pleegouders. Een oorzaak hiervan is dat veelgebruikte gesprekstechnieken niet toereikend zijn voor begeleiding bij zingeving. Uit interviews met pleegzorgbegeleiders (bijlage 3) komt naar voren dat met name de oplossingsgerichte gespreksvoering ingezet wordt. Hulpverleners willen graag helpen en problemen oplossen. Bij vragen rondom zingeving is er niet altijd een oplossing. Vaak gaat het meer over het accepteren van de situatie zoals het is en kan erop zoek worden gegaan naar een omgang met de pijn (Vosselman & Van Hout, 2022). Pleegzorgbegeleiders zien het begeleiden bij zingeving behoeften als onderdeel van hun werk (De Jong, 2019). Dit blijkt ook uit de interviews die zijn afgenomen onder pleegzorgbegeleiders in dit onderzoek. Ze voelen zich vaardig genoeg om pleegouders te begeleiden en durven het onderwerp bespreekbaar te maken. Aan de andere kant twijfelen pleegzorgbegeleiders of pleegouders voldoende worden begeleid bij hun zingeving behoeften. De reden hiervoor is volgens pleegzorgbegeleiders dat ze zich er niet altijd van bewust zijn in hoeverre zingeving een rol speelt in het leven van de pleegouder en er vaak andere prioriteiten zijn. Pleegzorgbegeleiders missen tevens kennis over hoe ze de begeleiding moeten vormgeven (bijlage 3).

Een hbo-bachelorstandaard is het bewust zijn van de normativiteit van de situatie en het openstaan voor andere culturen en opvattingen (het Loo Social Work et al., 2017). Dit raakt ook de zingeving behoeften van pleegouders, verschillen in religie en levensbeschouwing kunnen van invloed zijn op de zingeving behoeften. Pleegzorgbegeleiders dienen hier oog voor te hebben om te voldoen aan de eisen die worden gesteld in het Landelijk opleidingsdocument (het Loo Social Work et al., 2017). Daarnaast is het ook onderdeel van de beroepscode, de kernwaarde “mensen tot hun recht laten komen” (artikel 1), houdt onder andere in dat professionals mensen begeleiden en ondersteunen bij het realiseren van hun doelen en levensinvulling (Steenmeijer, 2021).

Gevolgen

De gevolgen kunnen zijn dat pleegouders zich niet gehoord voelen en onvoldoende worden begeleid. Pleegouders hebben de behoefte om gehoord te worden en emotionele steun te ervaren (Nederlands Jeugdinstituut et al., 2019). Pleegzorgbegeleiders (bijlage 3) geven aan dat het gevolg van te weinig aandacht voor zingeving de band tussen begeleider en pleegouder kan verslechteren. Deze band tussen pleegouder en pleegzorgbegeleider is van groot belang. Uit onderzoek van (Nederlands

Jeugdinstituut et al., 2019) blijkt dat een moeizame relatie tussen pleegzorgbegeleider en pleegouder één van de grootste redenen is om te stoppen met pleegzorg.

2.7 Conclusie

Het centrale probleem is dat niet alle pleegzorgbegeleiders van Jeugdhulp Friesland weten hoe zij gesprekken over zingeving moeten vormgeven (bijlage 6). Directe oorzaken hiervan zijn dat pleegzorgbegeleiders kennis missen en dat veel gebruikte methodieken niet toereikend zijn om te begeleiden bij zingeving. Directe gevolgen kunnen zijn dat pleegouders onvoldoende begeleid worden op het gebied van zingeving en dat ze zich niet gehoord voelen. Volgens pleegzorgbegeleiders kan dit leiden tot een verslechterde band tussen de professional en de cliënt. Ontevredenheid over de begeleiding is voor pleegouders één van de voornaamste redenen om te stoppen met pleegzorg (Nederlands Jeugdinstituut et al., 2019).

2.8 Doelstelling

In het Landelijk opleidingsdocument wordt aan de professional gevraagd: *“draagt mijn interventie bij aan het verbeteren van ontwikkelingskansen van mensen en het ondersteunen en versterken (empowerment) van mensen bij het omgaan met hun levensvragen?”* (het Loo Social Work et al., 2017). Met ons uiteindelijke advies willen wij hieraan bijgedragen. In ons onderzoek wordt bijgedragen aan de Global Definition of Social Work (bijlage 2.7) door verandering en ontwikkeling in stand te brengen. Het doel hiervan is het welzijn van pleegouders bevorderen.

Het uiteindelijke advies helpt pleegzorgbegeleiders bij Jeugdhulp Friesland om gesprekken met pleegouders over zingeving beter te kunnen vormgeven. Het doel van het onderzoek is dat pleegzorgbegeleiders van Jeugdhulp Friesland weten wat zij moeten kunnen en kennen om pleegouders te begeleiden bij zingevingsbehoeften en hoe zij gesprekken hierover kunnen vormgeven.

Hoofdstuk 3 Onderbouwing aanpak en inhoud

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van de doorlopen fasen beschreven die hebben geleid tot het advies. Hierbij is het Double Diamond model gebruikt, dit model bestaat uit de discover-, define-, develop- en deliverfase (Van 't Veer et al., 2022). Hieronder wordt weergegeven welke stappen er zijn gezet in de fasen.

3.1 Situatietanalyse

3.1.1 Visie van de pleegzorgbegeleider

De geestelijk verzorger (opdrachtgever) van Jeugdhulp Friesland benoemt in een gesprek (bijlage 1) dat pleegzorgbegeleiders hebben aangegeven niet te weten hoe zij in gesprek moeten gaan over zingeving door handelingsverlegenheid. Daarnaast benoemt hij dat er vaak gesprekstechnieken worden ingezet die niet toereikend zijn voor begeleiding bij zingeving en levensvragen. Om te onderzoeken wat de kern van het probleem is, zijn er in de Developfase semigestructureerde diepte-interviews gehouden met vier pleegzorgbegeleiders van Jeugdhulp Friesland (bijlage 3). We hebben gekozen voor semigestructureerde interviews omdat er met deze methode wel een vooropgestelde vragenlijst is gemaakt, maar er ook ruimte is om door te vragen op antwoorden. Het interview is uitgevoerd volgens de contextual interviewing methode. Het doel van deze interviews is om informatie te verkrijgen over de begeleiding van pleegouders op het gebied van zingeving.

We kiezen ervoor om de uitkomsten van de interviews uit te werken in een empathy map (bijlage 8), deze methode geeft de uitkomsten van de interviews overzichtelijk weer. In één blik wordt duidelijk welke belemmeringen en wensen spelen bij pleegzorgbegeleiders. Het helpt de beleving, gevoelens en gedrag concreet in kaart te brengen (Van 't Veer et al., 2022). In de interviews komt naar voren dat de gesprekken tussen de pleegouder en pleegzorgbegeleider vaak oppervlakkig blijven als het gaat over zingeving. Dit komt mede doordat deze gemiddeld eens in de zes weken plaatsvinden, maar ook omdat er weinig tijd is en er geregeld andere prioriteiten zijn. Soms willen pleegouders niet praten over hun eigen welbevinden, dit kwam ook naar voren tijdens het door ons georganiseerde moreel beraad (bijlage 15). Gesprekken over zingeving komen met name voor als pleegouders het onderwerp zelf bespreekbaar maken. Een deel van de pleegzorgbegeleiders voelt zich vaardig genoeg om pleegouders te begeleiden bij zingeving behoeften, een deel geeft aan kennis te missen over wat het juiste is om te doen. Alle pleegzorgbegeleiders twijfelen of pleegouders voldoende begeleid worden bij zingeving behoeften.

Andere uitkomsten uit de interviews met pleegzorgbegeleiders zijn dat de begrippen zingeving en levensvragen niet als laagdrempelig worden ervaren en zelfs worden vermeden. Wat opvalt is dat meerdere pleegzorgbegeleiders het praten over zingeving vergelijken met het praten over seksualiteit. Deze onderwerpen liggen beide gevoelig bij pleegouders. Op het gebied van gesprekstechnieken geven pleegzorgbegeleiders aan dat zij geen gebruik maken van specifieke technieken of methodieken om zingeving te bespreken. Over het algemeen werken pleegzorgbegeleiders oplossingsgericht of focussen zij zich op een goede luisterhouding. Een geestelijk verzorger in consult vragen hebben de geïnterviewde pleegzorgbegeleiders nog nooit gedaan, zij denken bij het inzetten van hulp eerder aan andere disciplines. Alle pleegzorgbegeleiders benoemen in het interview dat zij meer kennis/tools aangereikt willen krijgen van de organisatie. De meest voorkomende thema's in gesprekken zijn: ingrijpende gebeurtenissen, rouw en verlies, hoe houden pleegouders de opvoeding vol, verschillen in levensbeschouwelijke overtuiging tussen ouder en pleegouder.

3.1.2 Deskresearch

Om de situatieanalyse te schrijven is er gebruik gemaakt van meerdere bronnen. Deze bronnen hebben als doel om de visie van anderen op het praktijkprobleem te weergeven. Het doel van de situatieanalyse is om inzicht te geven in de organisatie en diens werkwijze. Daarnaast wordt er een koppeling gemaakt tussen pleegzorg en zingeving. Een belangrijke bron is de pleegzorgmethodiek (Breg et al., 2020). De pleegzorgmethodiek geeft inzicht in de werkwijze van pleegzorgbegeleiders (bijlage 2.6). Om een koppeling naar zingeving te maken is er gekozen voor het onderzoek “Zingeving moet!” (Van der Stel, 2015). Deze bron is van groot belang om duidelijkheid te scheppen in de definitie van het woord zingeving (bijlage 2.8). Zingevende Gespreksvoering van Vosselman en Van Hout (2022) is belangrijk in het onderzoeken wat maakt dat gesprekken voeren over zingeving niet eenvoudig is voor hulpverleners, daarnaast biedt het boek handvaten over hoe dit het beste kan worden gedaan.

3.2 Ervaringen en behoeften van pleegouders

3.2.1 Uitkomsten interviews

In de Definefase zijn er diepte-interviews afgenomen bij negen pleegouders (bijlage 7). We kiezen voor negen respondenten, omdat we graag verschillende ervaringen willen horen. Bij een homogene groep worden er acht tot tien interviews aangeraden. Na negen interviews is er theoretische saturatie bereikt. Dit houdt in dat we geen nieuwe, opvallende informatie meer verkregen in de laatste interviews (Benders, 2022). Door middel van een semigestructureerd diepte-interview wordt er informatie verzameld over zingevingsbehoeften van pleegouders. Semigestructureerde interviews zijn passend, omdat er met deze methode een vooropgestelde vragenlijst is gemaakt, maar er ook ruimte is om door te vragen op antwoorden. Het werven van respondenten is gedaan middels de selecte steekproef methode (bijlage 7.1). Het voordeel van het houden van een selecte steekproef is dat de pleegouder zelf kiest om deel te nemen. Dit kan helpend zijn om open te staan voor diepgaande vragen over zingeving. Het nadeel van het houden van een selecte steekproef is dat het mogelijk niet representatief is voor de gehele populatie (Van der Donk & Van Lanen, 2019). Het interview bestaat uit een mix van de werkvormen fotosafari, photo elicitation en contextual interviewing (Van 't Veer et al., 2020). Niet iedereen vindt het makkelijk om de juiste woorden te vinden over persoonlijke zaken, foto's kunnen het praten hierover makkelijker maken (Van 't Veer et al., 2020).

Per interview zijn de belangrijkste resultaten schematisch weergegeven (bijlage 7.3). Daarnaast is er een empathy map (bijlage 8) gemaakt. Hierdoor is concreet zichtbaar geworden wat de beleving, gevoelens en het gedrag is van de pleegouder (Van 't Veer et al., 2020). Uit de fotosafari opdracht blijkt dat pleegouders het liefst met hun eigen omgeving praten over zingeving. Indien zij hier wel met een hulpverlener over willen praten, gaat de voorkeur uit naar praten met de eigen pleegzorgbegeleider. Pleegouders vinden het hebben van een vertrouwensband belangrijk. Meerdere van hen benoemen dat ze het een belangrijke eigenschap van pleegzorgbegeleiders vinden als zij aanvoelen wanneer er iets niet goed loopt in het gezin en dit bespreekbaar maken. Wat door meerdere pleegouders als lastig wordt ervaren is dat gedrag van het pleegkind hen soms triggert, dit kan komen door dingen uit het verleden van de pleegouder. Ze vinden het belangrijk om het hier over te hebben. Vanderweege (2018) omschrijft deze triggers als een automatische reactie die een proces in gang zet en benoemt dat het van belang is om aan deze reactie te werken als deze van invloed is op het pleegouderschap. Meerdere pleegouders geven aan dat ze het fijn vinden om over zingeving te praten aan de hand van iets visueels, zoals de werkvorm die is ingezet in het interview (hoofdstuk 3.2.3).

3.2.2 Belangrijke zingevingsthema's

Veelvoorkomende thema's in gesprekken met pleegouders zijn onder andere rouw en verlies, afgebroken plaatsingen, uithuisplaatsingen en botsende religieuze overtuigingen (T. van der Meer, persoonlijke communicatie, 24 maart 2023). In het interview hebben wij de meest voorkomende thema's op kaartjes geschreven en de respondenten deze laten sorteren bij de frequentie die op hen van toepassing is (heel vaak, vaak, soms, zelden, nooit). Dit gaat over hoe vaak deze thema's of gedachten voorkomen. Van de thema's zijn statistische weergaven gemaakt (bijlage 7.7). Op deze manier is het overzichtelijk wat er het meest speelt in het leven van de pleegouder. De vraag “hoe houd ik de opvoeding van mijn pleegkind vol?” kwam het meest naar voren. Het overgrote deel (67%) denkt dit vaak of heel vaak. Slechts een tiende van de respondenten denkt hier nooit aan. Bij ruim de helft van de pleegouders (56%) komen ingrijpende gebeurtenissen vaak of heel vaak voor. Bijna de helft (45%) van de respondenten maakt zich vaak zorgen over het toekomstbeeld. Er is gekozen voor een selecte steekproef met zelfselectie (bijlage 7.1). Bij de percentages is het belangrijk om te benoemen dat er maar negen pleegouders zijn geïnterviewd en de percentages van de gehele pleegouderpopulatie in Groningen, Friesland en Drenthe kunnen afwijken van deze getallen.

3.3 Expertise van het lectoraat Professioneel Opvoeden

Binnen het onderzoek is de expertise ingeschakeld van dr. Vierwind en dr. van de Koot-Dees (lectoren van de Christelijke Hogeschool in Ede, aangesloten bij het lectoraat Professioneel Opvoeden). Hun expertise ligt op het gebied van zingeving, professioneel opvoeden, jeugdzorg en methodiekontwikkeling. Het doel van het eerste gesprek is om de richting van het onderzoek te delen en hun visie te ontvangen over productideeën. Na het ophalen van de ontwerpeisen bij pleegouders en pleegzorgbegeleiders is er een gesprek gevoerd over de uitkomsten. Een belangrijke vraag was “moeten we het product richten op één zingevingsthema? Of het breed houden?” Dr. Vierwind geeft aan dat één thema al groot genoeg is (bijlage 10). Het thema “hoe houd ik de opvoeding van mijn pleegkind vol?” biedt voldoende ruimte om de diepgang op te zoeken. Daarnaast heeft dr. Vierwind een aantal zingevingsvragen gedeeld die we kunnen gebruiken in het product (bijlage 10). Een andere belangrijke tip was om aandacht te hebben voor de reflectie van de pleegzorgbegeleider zelf. Ook kwam uit dit gesprek dat het passend is om een metafoor te gebruiken. Zingeving is niet een laagdrempelig woord, het gesprek zou waarschijnlijk beter op gang komen door het gebruik van een metafoor.

3.4 Conclusie t.a.v. de ontwerpeisen

Na gesprekken met pleegzorgbegeleiders, pleegouders en experts zijn er ontwerpeisen voor het product opgesteld. Het product moet:

Bron	Ontwerpeisen
Interviews pleegzorgbegeleiders	- De term “zingeving” vermijden, deze is niet voor iedereen laagdrempelig. - Kennis geven over gesprekstechnieken. - Praktisch toepasbaar zijn. Iets wat meegenomen kan worden en waar voorbeeldvragen in staan. - Rekening houden met het tekort aan tijd van de professional.
Interviews pleegouders	- Aandacht hebben voor wie de pleegouder is als mens en wat zijn/haar leven zin geeft. - De vorm hebben van een visueel product zodat de pleegouder mee kan kijken. - Voorbeelden omvatten waar de pleegouder aan kan denken als het om zingeving gaat.
Gesprek lectoren professioneel opvoeden en zingeving	- Zich richten op één zingevingsthema om de diepgang op te zoeken. - Gebruik maken van een metafoor. - Rekening houden met reflectie van pleegzorgbegeleiders om meer inzicht te krijgen in hun eigen zingeving en het effect hiervan op de hulpverlening.

Tabel 1. Ontwerpeisen

3.5 Best practices

Belangrijke uitkomsten uit het aanvullend literatuuronderzoek (bijlage 9) zijn: het ABC-model, de narratieve benadering, Positieve Gezondheid en Zingevende gespreksvoering. In de tabel hieronder zijn deze weergegeven. De uitkomsten zullen worden meegenomen in de afweging voor de ontwerpeisen van het uiteindelijke product. We kiezen ervoor om deze bronnen te gebruiken omdat het praktische tools zijn die handvaten geven om gestructureerd het gesprek over zingeving aan te gaan. Onderstaande bronnen zijn uitgekozen aan de hand van een systematische review (bijlage 9.5).

Methodiek	Belangrijkste uitkomsten
Het ABC-model	- Het ABC-model staat voor: aandacht, begeleiding en crisis. - Open vragen stellen. - Oprechte interesse tonen. - Gesprekken over het heden, verleden en toekomst.
De narratieve benadering	- Het verhaal van de client staat centraal. - Erkenning geven aan het verhaal van de cliënt. - Stil staan bij zingevingsvragen.
Positieve Gezondheid	- Aandacht voor zingeving draagt bij aan een gezonde levensstijl. - Acceptatie en dankbaarheid zijn belangrijke gespreksonderwerpen. - Deze methodiek sluit oplossingsgericht werken uit.
Zingevende gespreksvoering	- Praktisch handelingsmodel wat vaardigheden en werkvormen voor begeleiding bij zingeving biedt. - De vier aspecten van deze zingevende communicatie zijn: traagheid, waarden, raadselachtheid en ambivalentie. - Belangrijk zijn: gevoelsreflecties, stiltes, present zijn, systematisch reflecteren, oordeelvrij luisteren. - Valkuilen zijn: oplossingsgericht werken, vermijden van intense gevoelens, te weinig aandacht voor kwetsbaarheid, streven naar rationale verklaringen, streven naar eenduidigheid.

Tabel 2. Belangrijkste uitkomsten Best practices

3.6 Ontwikkeling prototype

Om te voldoen aan de doelstelling (hoofdstuk 2.8) en met inachtneming van de ontwerpeisen (hoofdstuk 3.4) kiezen wij ervoor om een gesprekstool te ontwikkelen (bijlage 12). Pleegzorgbegeleiders hebben in hun werk te maken met weinig tijd wat maakt dat een uitgebreide methodiek o.i.d. niet aansluit bij de behoeften (bijlage 3). Daarnaast wordt er vanuit de organisatie al een training aangeboden. Mede hierdoor willen we iets ontwikkelen wat pleegzorgbegeleiders ondersteunt in de praktijk. Uit interviews met zowel pleegzorgbegeleiders (bijlage 3) en pleegouders (bijlage 7) blijkt dat de levensvraag “hoe houd ik de opvoeding van mijn pleegkind vol?” het meeste voorkomt, om deze reden focussen wij ons hierop.

De term zingeving wordt niet door iedereen als laagdrempelig ervaren, hierom geven wij de gesprekstool vorm aan de hand van een metafoor (bijlage 13). Metaforen maken een thema herkenbaar en levendig en kunnen zorgen voor nieuwe inzichten (Van, 2022). Een groot aantal mensen staat open voor het werken met metaforen (Kempeneers, 2005). We kiezen in eerste instantie voor een landkaart waar de zingevingsthema's (als metafoor) op verspreid staan. Naast de kaart maken we vragenkaarten die passen bij de verschillende thema's, hier staan voorbeeldvragen op voor

de pleegzorgbegeleider. De vragen zijn opgesteld aan de hand van de vier thema's (traagheid, waarden, raadselachtigheid en ambivalentie) uit het boek Zingevende gespreksvoering van Vosselman en van Hout (2022). We hebben voor dit boek gekozen omdat deze het beste aansluit bij ons doel om de pleegzorgbegeleider praktische handvaten te geven om het gesprek over zingeving vorm te geven. We hebben deze naast de werkende factoren uit de Positieve Gezondheid gelegd omdat deze factoren naar voren zijn gekomen uit een onderzoek naar wat mensen zelf belangrijk vinden als het gaat om zingeving (Institute for Positive Health, 2021). De narratieve benadering is verwerkt in het advies door in de vragenkaarten aandacht te besteden aan de doelen van de narratieve benadering. We hebben vragen gekoppeld aan deze thema's, vervolgens hebben we deze weer onderverdeeld in kleine thema's en daaraan hebben we een metafoor gekoppeld. Bij de kaarten zit een handleiding waarin aandacht wordt besteed aan de eigen zingeving van de pleegzorgbegeleider, vaardigheden, valkuilen en informatie over wat de professional kan doen als de inschatting wordt gemaakt dat er meer ondersteuning voor de pleegouder nodig is op dit gebied. Hier is het ABC model in verwerkt, omdat deze ingezet wordt in trainingen voor SKJ geregistreerde professionals (T. van der Meer, persoonlijke communicatie, 24 maart 2023). De handleiding bevat hierdoor de volgende onderdelen: hoe kan een pleegzorgbegeleider **Aandacht** besteden aan zingeving van de pleegouder, **Begeleiden** bij de verkenning van de levensvragen en te verwijzen naar geestelijk verzorgers indien er sprake is van **Crisis/Complexe zorg**.

3.7 Evaluatie prototypes

3.7.1 Evaluatie ruwe schets prototype geestelijk verzorgers van Jeugdhulp Friesland

In een gesprek met geestelijk verzorgers van Jeugdhulp Friesland (waarvan één tevens de opdrachtgever is) is het idee van de landkaart gepresenteerd. We vinden het van belang om hen te spreken omdat zij professionals begeleiden in de omgang met vraagstukken rondom zingeving. Daarnaast voeren zij zelf ook gesprekken en begeleiden zij bij het vinden van antwoorden, zin en levenskracht (Jeugdhulp Friesland, z.d.-a). Zij hebben goed zicht op wat werkt in gesprekken hierover. Beide geestelijk verzorgers zijn enthousiast over het idee (bijlage 11) en vinden de kaart een mooie metafoor voor het ontdekken van de zingeving. Na dit gesprek zijn de volgende ontwerpeisen toegevoegd:

- Pleegouders betrekken bij het ontwerpen van het product.
- Gebruik maken van de huisstijl van Jeugdhulp Friesland.

3.7.2 Evaluatie low fidelity prototype met de doelgroep

Om het prototype uit te testen zijn er twee bijeenkomsten georganiseerd, betrokkenen hierbij waren pleegzorgbegeleiders, een pleegouder, een gedragswetenschapper en een geestelijk verzorger. Hier hebben we volgens de lo-fi prototyping methode het product getest (bijlage 13). De pleegzorgbegeleiders geven aan dat zij het product zeker zouden gebruiken in de praktijk. Dit komt doordat het op verschillende manieren kan worden ingezet en het product visueel aantrekkelijk is. Van belang is om een handleiding toe te voegen waar duidelijk in staat welke mogelijkheden het product heeft, wat er nog meer beschikbaar is vanuit de organisatie bij gesprekken over zingeving en waar de professional om moet denken bij het inzetten van het product. Verder kan er nog meer aandacht worden besteed aan het onderwerp religie, omdat dit vaak aan de orde is bij pleegouders. Deze punten nemen wij mee bij het ontwerpen van een high fidelity prototype. In de bijeenkomst is door een pleegzorgbegeleider gevraagd of het product ook ingezet kan worden bij de afdeling

voorbereiding. Zij besteden bij het gezinsonderzoek aandacht aan zingeving. We hebben geprobeerd een afspraak in te plannen met deze afdeling om te mogelijkheden te onderzoeken, dit is helaas niet gelukt. We nemen dit mee in de aanbevelingen (hoofdstuk 4).

3.7.3 Evaluatie high fidelity prototype met expertise lectoraat Professioneel Opvoeden en geestelijke verzorging

Het low fidelity prototype heeft na de evaluatie rondes plaats gemaakt voor een high fidelity prototype. Deze leggen we nog eenmalig voor aan de geestelijk verzorgers (en tevens opdrachtgever) en een lector van het lectoraat professioneel opvoeden. Wij hebben naar aanleiding van deze evaluatie momenten nog een aantal vragen toegevoegd aan de vragenkaarten en we hebben het doel van de gesprekstoel duidelijker omschreven in de handleiding van het product (bijlage 14).

3.8 Proefimplementatie

Na de laatste evaluatie rondes is er een service blue print (bijlage 16) opgesteld om overzicht te krijgen van welke stappen er gezet moeten worden voor het implementatieproces. Hieruit blijkt dat het inzetten van de tool uit drie fasen bestaat namelijk de signalering van de behoefte, het inzetten van de gesprekstoel en de follow up. Het doorlopen van deze drie fasen is uitgevoerd door een pleegzorgbegeleider tijdens de proefimplementatie. Deze is goed verlopen (bijlage 18). De pleegzorgbegeleider vindt het een waardevolle en goede gesprekstoel. De handleiding is duidelijk en volledig, de reflectieoefeningen sluiten goed aan en geven nieuwe inzichten. Er is in het gesprek gesproken over de vrienden en familie van de pleegouder, dit heeft tot inzichten geleid bij de pleegouder maar ook de pleegzorgbegeleider heeft meer zicht gekregen op wat er speelt bij de pleegouder. De pleegouder was enthousiast, het product sprak meteen aan. De pleegzorgbegeleider zou de tool graag vaker willen inzetten.

Hoofdstuk 4 Aanbevelingen

In dit hoofdstuk geven wij aanbevelingen op welke manier het advies ingezet kan worden, wat er verder ontwikkelt kan worden, hoe de interdisciplinaire samenwerking eruit kan gaan zien en welke kansen het advies biedt.

4.1 Beoogde doelstelling

Door het advies weten professionals wat zij moeten kunnen en kennen om het gesprek over zingeving vorm te geven. Hiermee wordt voldaan aan de doelstelling. Het voldoet aan alle ontwerpeisen die zijn aangedragen door de stakeholders: het is een visueel product dat mee kan worden genomen naar gesprekken, het houdt rekening met het tekort aan tijd van de professional en het omvat informatie over vaardigheden, valkuilen en voorbeeldvragen. Het product kan ingezet worden op een manier die bij de pleegzorgbegeleider past afhankelijk van de ervaring en kennis met het praten over zingeving. Dit product zal ondersteunen in gesprekken en meer zicht geven op wie de pleegouder is naast het pleegouderschap. Het zorgt voor nieuwe inzichten over de draagkracht en draaglast verhouding. Het gesprek hierover kan de pleegouder helpen zijn of haar zingeving te verkennen maar het kan ook voor de pleegzorgbegeleider helpend zijn om te horen waar kansen en valkuilen voor de pleegouder liggen.

4.2 Fasen bij verandering

Tijdens de interviews met pleegzorgbegeleiders (bijlage 3) kwam naar voren dat niet alle respondenten denken dat zij meer kennis nodig hebben als het gaat over begeleiden bij zingeving. Echter blijkt uit de interviews met pleegouders dat sommige respondenten graag willen dat er meer aandacht wordt besteed aan dit onderdeel. Kijkend naar de fasen van verandering (bijlage 17) zit de afdeling pleegzorg momenteel aan het begin van fase 2. De meeste pleegzorgbegeleiders hebben de behoefte om te veranderen en wij brengen ze op de hoogte van de mogelijkheden. Verandering kan voor weerstand zorgen (Van der Donk & Van Lanen, 2019), om te zorgen dat de motivatie om te veranderen wordt verhoogd gaan wij ons onderzoek promoten. Om het belang van ons advies over te brengen gaan wij het product presenteren aan de vier pleegzorgteams, bestaande uit pleegzorgbegeleiders en gedragswetenschappers. Daarnaast zullen wij ons onderzoek aan het einde van het onderzoeksjaar presenteren op het Congrestival van de Kenniswerkplaats Jeugd Friesland, op dit symposium presenteren alle studenten van Jeugdhulp Friesland hun afstudeeronderzoek. Op deze manier wordt de zichtbaarheid van de onderzoeksresultaten vergroot.

Het uitvoeren van een proefimplementatie (bijlage 18) is ook onderdeel van het vergroten van de zichtbaarheid van het onderzoek. Collega's kunnen worden beïnvloed om tot verandering over te gaan, als hun directe omgeving dit ook doet en hier positief tegenover staat (Van der Donk & Van Lanen, 2019). Door het uitvoeren van de proefimplementatie verwachten we dat dit binnen de teams bespreekbaar wordt gemaakt en dit de nieuwsgierigheid vergroot.

4.3 Implementatie

Binnen dit onderzoek is er een proefimplementatie uitgevoerd waarin het product getest is in een gesprek met een pleegouder (bijlage 18). Dit heeft een goed resultaat opgeleverd. Echter adviseren wij Jeugdhulp Friesland om het product nog een aantal keer te testen om meer informatie te verzamelen over of het product het gewenste effect oplevert. Het onderzoek maakt onderdeel uit van het brancheproject 'Zorg voor Zingeving', hier zal ons product mee worden genomen in de volgende fasen van het project. Zo wordt er over een jaar gekeken welke inzichten er zijn opgedaan over

zingeving binnen pleegzorg en zal de training “Aandacht voor levensvragen” worden doorontwikkeld. Wij adviseren de geestelijk verzorgers van Jeugdhulp Friesland om ons product een onderdeel te maken van deze training. Zo blijft het onder de aandacht bij professionals. Hiermee wordt er bijgedragen aan de kernwaarde “Deskundigheid en zorgvuldigheid” uit de Beroepscode van het Sociaal werk (Steenmeijer, 2021). Professionals dienen te streven naar het vergroten van hun kennis en deskundigheid en dit zorgvuldig toe te passen in de praktijk.

Daarnaast adviseren wij Jeugdhulp Friesland om het product in ieder geval te verspreiden over de pleegzorgteams. Er is een plank in de kast op elke afdeling waar ook andere gesprekstoelen liggen. Om ervoor te zorgen dat deze hier niet blijft liggen, is het zoals hierboven omschreven van belang om de inzet van de tool mee te nemen in de training. Idealiter zou elke pleegzorgbegeleider een landkaart krijgen, zodat zij dit altijd bij de hand hebben. Dit is de wens van de professionals die wij hebben gesproken bij de lo-fi prototyping bijeenkomst (bijlage 13). Financieel gezien is dit haalbaar, de landkaart, bijbehorende vragenkaartjes en de handleiding kunnen afgedrukt worden via een normale printer. Alle onderdelen zijn op A4 formaat, zodat pleegzorgbegeleiders dit gemakkelijk mee kunnen nemen.

Om de afdeling pleegzorg het belang van de implementatie in te laten zien, raden wij het brancheproject ‘Zorg voor Zingeving’ aan om dit verslag te verspreiden onder medewerkers van de afdeling. Hieruit wordt duidelijk dat er steeds minder pleegouders zijn (Jeugdzorg Nederland, 2022) en dat de voornaamste reden om te stoppen ontevredenheid over de begeleiding is (Nederlands Jeugdinstituut et al., 2019). Uit interviews met pleegzorgbegeleiders (bijlage 3) en uit onderzoek van Miller et al. (2021) komt dat het voorbijgaan aan de zingeving behoeft van de pleegouder kan zorgen voor een verslechterde band tussen de pleegouder en pleegzorgbegeleider. Dit maakt dat ons product van belang is bij het inzetten van gesprekken. Daarnaast is het belangrijk om te benadrukken dat het product op meerdere manieren ingezet kan worden, passend bij de kennis en ervaring van de pleegzorgbegeleider. Dit kan de motivatie om de tool in te zetten vergroten.

4.3.1 Interdisciplinaire samenwerking

Uit interviews met pleegzorgbegeleiders (bijlage 3) blijkt dat zij nauwelijks gebruik maken van de expertise van de geestelijk verzorgers van Jeugdhulp Friesland. Om deze reden hebben wij hier aandacht aan gegeven in de handleiding van ons product. Niet alle pleegzorgbegeleiders voelen zich vaardig genoeg om te begeleiden bij zingeving behoeften, de expertise van de geestelijk verzorger biedt hierbij kansen. Wij denken dat Jeugdhulp Friesland er goed aan doet om meer voorlichting te geven over het inzetten van een geestelijk verzorger bij pleegouders omdat hier nog weinig over bekend is onder pleegzorgbegeleiders. Daarnaast kunnen pleegzorgbegeleider ook bij de geestelijk verzorgers terecht met vragen onder hun handelen. Pleegzorgbegeleiders geven in interviews aan dat de gedragswetenschapper het eerste aanspreekpunt is bij lastige vraagstukken tijdens de begeleiding. Om de interdisciplinaire samenwerking en daarbij de expertise over zingeving te vergroten adviseren wij dat het inzetten van geestelijk verzorgers onder de aandacht wordt gebracht bij de gedragswetenschappers.

4.4 Ontwikkelkansen

4.4.1 Afdeling voorbereiding

Bij het testen van het prototype (bijlage 13) is naar voren gekomen dat ons advies mogelijk ingezet zou kunnen worden bij de afdeling voorbereiding. De voorbereiders voeren het gezinsonderzoek uit

bij aspirant pleegouders en besteden hierbij aandacht aan zingeving. Wij adviseren Jeugdhulp Friesland om de landkaart ook op deze afdeling te implementeren. De landkaart die wij hebben ontwikkeld is toegespitst op pleegouders die al zorgdragen voor pleegkinderen, hierom kan deze niet ingezet worden bij aspirant pleegouders. Het zou mooi zijn als de kaart kan worden doorontwikkeld voor deze doelgroep.

4.4.2 Begrip zingeving

Tijdens interviews met zowel pleegouders als pleegzorgbegeleiders is naar voren gekomen dat de begrippen zingeving en levensvragen weerstand op roepen. Er wordt vaak gedacht aan religie of mensen zien het als iets “zweverigs”. Wij denken dat Jeugdhulp Friesland zich hierin kan ontwikkelen door beter aan te sluiten bij de doelgroep en de term laagdrempeliger te maken. Een eerste stap hierin zou zijn om de training “Aandacht voor levensvragen” aan te passen naar een benaming die beter aan sluit. Daarnaast zou het meer uitleg geven over wat de training inhoudt kunnen bijdragen aan de motivatie om mee te doen. Dan komen pleegzorgbegeleiders er namelijk achter wat het belang van zingeving is en waarom dit belangrijk is in hun werk.

4.4.3 Levensbeschouwelijke verschillen tussen de ouder en de pleegouder

Pleegzorgbegeleiders die zijn geïnterviewd in het eerste stadium van het onderzoek benoemen dat zij het verschil in levensbeschouwelijke (en dan met name culturele) verschillen tussen de ouder en de pleegouder vaak als een belemmering ervaren. Wij willen met dit product juist de diepgang op zoeken, om deze reden is ervoor gekozen om het product te richten op één thema, in dit geval de vraag “hoe houden pleegouders de opvoeding van hun pleegkind vol?”. Deze vraag werd door pleegouders het meest herkend en ook pleegzorgbegeleiders zien dit regelmatig voorbij komen. Wij adviseren om aandacht te besteden aan de verschillen in levensbeschouwelijke overtuigingen tussen de ouder en de pleegouder in een vervolgonderzoek.

Literatuurlijst

Akkermans, C., & Van Leeuwen-den Dekker, P. (2010, 14 juni). *Zingeving als onderbelichte dimensie in de maatschappelijke opvang*. Movisie.

<https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/Zingeving%20als%20onderbelichte%20dimensie%20in%20de%20maatschappelijke%20opvang%20%5BMOV-414104-0.1%5D.pdf>

Benders, L. (2022). Hoeveel interviews houd je voor je scriptie? *Scribbr*.

<https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/aantal-interviews/>

Bies, G. (2018). *Zingeving en herstel* [Masterscriptie]. Rijksuniversiteit Groningen.

Breg, A., Albrecht, G., de Baat, M. M. J., De Lange, M., & Daamen, W. (2020). Pleegzorg begeleiden is een vak!: De landelijke methodiekhandleiding voor professionals werkzaam binnen de pleegzorg. In *Nederlands Jeugdinstituut*. Nederlands Jeugdinstituut.

Bruns, M. (2022). *De rode draad van het verhaal* [Masterscriptie]. Universiteit voor humanistiek.

De Jong, I. (2019). *Zingevend ondersteunen bij zingeving* [Afstudeeronderzoek]. NHL stenden Hogeschool Leeuwarden.

De Mönnink, H. (2018). *Verlieskunde* (7de editie). Bohn, Stafleu, Van Loghum.

<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-90-368-1908-4.pdf>

Gerritsen, M., & Vosselman, M. (2012). 'Waarom ik?' *Maatwerk*. <https://doi.org/10.1007/s12459-012-0078-5>

het Loo Social Work, het Loo Culturele en Maatschappelijke Vorming, het Loo Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, het Loo Sociaal Pedagogische Hulpverlening, & het Loo Pedagogiek. (2017). Landelijk opleidingsdocument sociaal werk. In Louwke Meinardi Communicatie (Red.), *Vereniging Hogescholen*. Geraadpleegd op 24 maart 2023, van https://www.verenighogescholen.nl/system/profiles/documents/000/000/212/original/Landelijk_opleidingsdocument_Sociaal_Werk_-_downloadversie.pdf?1494439200

- IFSW & IASSW. (2014, juli). *Globale definitie van het sociaal werk*. International federation of social workers. Geraadpleegd op 20 maart 2023, van <https://www.ifsw.org/wp-content/uploads/2019/08/Global-Definitie-Social-Work-2014-Dutch-.pdf>
- Institute for Positive Health. (2021, 29 juni). *Wat is Positieve Gezondheid?*
<https://www.iph.nl/kennisbank/wat-is-positieve-gezondheid/>
- Jeugdhulp Academie. (z.d.). *Safer Caring*. Jeugdhulp Friesland. Geraadpleegd op 24 maart 2023, van <https://jeugdhulpfriesland.nl/over-ons/jeugdhulp-academie/safer-caring>
- Jeugdhulp Friesland. (z.d.-a). *Geestelijke verzorging en zingeving*. Geraadpleegd op 15 februari 2023, van <https://jeugdhulpfriesland.nl/over-ons/geestelijke-verzorging-en-zingeving>
- Jeugdhulp Friesland. (z.d.-b). Meerjarenkoers 2022-2024. In *Jeugdhulp Friesland*. Geraadpleegd op 15 februari 2023, van <https://jeugdhulpfriesland.nl/media/documenten/4441-meerjarenbeleidsplan-2022-2024-a4-web.pdf>
- Jeugdzorg Nederland. (2022, 21 juni). *Minder nieuwe pleegouders in 2021*.
<https://www.jeugdzorgnederland.nl/actueel/minder-nieuwe-pleegouders-in-2021/>
- Kempeneers, S. (2005). *Als woorden spreken: Over het gebruik van verhalen en metaforen in psychotherapie* (1ste editie). Acco.
- Kruiswijk, J., Hardenbol, T., Nederlands Jeugdinstituut, & Nederlands Vereniging voor Pleeggezinnen. (2018). *Waarom doe ik wat ik doe? Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen*.
- Maaskant, A. M. (2016). *Placement breakdown in foster care: Reducing risks by a foster parent training program?* [PhD thesis]. Universiteit van Amsterdam.
- Miller, A. E., Green, T. D., & Lambros, K. M. (2019). Foster parent self-care: A conceptual model. *Children and Youth Services Review*, 99, 107–114.
<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.01.014>
- Ministerie van Algemene Zaken. (2022, 2 juni). *Jeugdhulp bij gemeenten*. Jeugdhulp | Rijksoverheid.nl. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/jeugdhulp/jeugdhulp-bij-gemeenten>

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2016, 27 december). *Decentralisation of government tasks*. Municipalities | Government.nl.

<https://www.government.nl/topics/municipalities/decentralisation-of-government-tasks>

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (2021, 16 december). *Stelsel in groei: Een onderzoek naar financiële tekorten in de jeugdzorg*. Rijksoverheid.nl. Geraadpleegd op 24 maart 2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/12/15/stelsel-in-groei>

Nederlands Jeugdinstituut, Jeugdzorg Nederland, & Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen. (2019). *Waarom stoppen pleegouders?* In *Nederlands Jeugdinstituut*. Nederlands Jeugdinstituut. Geraadpleegd op 16 maart 2023, van <https://www.nji.nl/system/files/2021-04/Waarom-stoppen-pleegouders-Onderzoeksrapport.pdf>

Nederlands Jeugdinstituut, Kenniskring Pleegzorg, De Baat, M., & De Lange, M. (2013). *Pleegzorgbegeleiding*. In *Nederlands Jeugdinstituut*. https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-06/Modulebeschrijving_pleegzorgbegeleiding.pdf

Overheid.nl. (2023, 1 januari). *Jeugdwet*. Geraadpleegd op 16 maart 2023, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0034925/2023-01-01#Hoofdstuk5>

Rozendal, A. (2017). *Existentiële crisis en omgaan met emoties* [Masterscriptie]. Rijksuniversiteit Groningen.

Steenmeijer, J. (2021, oktober). *Beroepscode voor professionals in sociaal werk*. BPSW. Geraadpleegd op 24 maart 2023, van <https://www.bpsw.nl/dossiers/nieuwe-beroepscode-sociaal-werk/>

Van Bergen, D. D., Saharso, S., Degener, C. J., Bartelink, B. E., & Vanderfaeillie, J. (2022). *Moral Dilemmas in Foster Care Due to Religious Differences Between Birth Parents, Foster Parents, and Foster Children*. *Child and Adolescent Social Work Journal*. <https://doi.org/10.1007/s10560-021-00815-3>

Van den Brekel-Dijkstra, K. (2019). *Hoe Positieve Gezondheid bij kan dragen aan gezonde leefstijl*.

<https://link.springer.com/article/10.1007/s12414-019-0077-8>

Van der Donk, C., & Van Lanen, B. (2019). *Praktijkonderzoek in zorg en welzijn* (3de editie). Uitgeverij Coutinho.

Van Der Stel, J. (2015). Zingeving moet! *Verslaving*, 11(3), 160–161. <https://doi.org/10.1007/s12501-015-0035-9>

Van, R. (2022). Metaforen als taal in behandelingen. www.tijdschriftvoorpsychiatrie.nl.

https://www.tijdschriftvoorpsychiatrie.nl/nl/tijdschrift/special_issue/2023/3/50-13132_Metaforen-als-taal-in-behandelingen

Van 't Veer, J., Wouters, E. J. M., Veeger, M. M., & Van der Lugt, R. (2022). *Ontwerpen voor zorg en welzijn*. Uitgeverij Coutinho.

Vandeweege, I. (2018). *Een (h)echte uitdaging: Pleegkinderen opvoeden met vallen en opstaan* (2de editie). Aurora training uitgeverij.

Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (2013). *Factsheet / De kortingen op de decentralisatie jeugdzorg in 2015*. VNG. <https://vng.nl/artikelen/factsheet-de-kortingen-op-de-decentralisatie-jeugdzorg-in-2015>

Vosselman, M., & Van Hout, K. (2022). *Zingevende gespreksvoering* (2de editie). Boom uitgevers Amsterdam.

Bijlage 1. Gesprekssamenvatting geestelijk verzorger

Gesprekssamenvatting

Betrokkenen	Geestelijk verzorger van Jeugdhulp Friesland
Belangrijkste uitkomsten	Pleegzorgwerkers van Jeugdhulp Friesland merken dat pleegouders behoefte hebben aan begeleiding bij zingeving en levensvragen. De vraag “Ben ik niet goed genoeg?” komt vaak naar voren. Het lukt pleegzorgwerkers niet altijd om deze begeleiding te bieden, dit hebben ze aangegeven bij de geestelijk verzorger. Ze lijken handelingsverlegen maar er is ook een gebrek aan tijd. Daarnaast weten pleegzorgwerkers niet hoe zij over sommige onderwerpen in gesprek moeten gaan. Ze geven aan te weinig tools en kennis te hebben. Volgens de geestelijk verzorger zijn pleegzorgwerkers zijn toegerust met gespreksmethoden als oplossingsgericht werken en motiverende gespreksvoering, dit passen ze toe in gesprekken maar soms zit er een zingevingdilemma of vraag onder. Dit komt er dan niet uit in gesprekken waardoor gesprekken vastlopen en de hulpverlening niet op gang komt, benoemt de geestelijk verzorger. Soms herkennen pleegzorgbegeleiders de worstelingen met levensvragen niet. Ze zijn niet alert op zingevingsvragen. Als zij deze wel herkennen weten ze niet wat ze ermee moeten doen. Welke methodiek zouden zij in moeten zetten? Wat zouden ze moeten kunnen en kennen om de gewenste begeleiding te bieden? De gevolgen zijn dat gesprekken vastlopen omdat de zingevingdilemma's niet herkend worden. Pleegouders voelen zich niet gehoord. Jeugdhulp Friesland geeft aan dat de pleegzorgbegeleiders denken dat de meeste vraag is naar begeleiding bij afgebroken pleegzorgplaatsingen maar dit weten zij niet zeker.

Tabel 1.1 Gesprek geestelijk verzorger van Jeugdhulp Friesland.

Bijlage 2. Deskresearch

2.1 Context

Jeugdhulp Friesland is een jeugdzorgorganisatie in de provincie Friesland die (hoog)specialistische hulp biedt bij opgroeien en opvoeden. Daarnaast bieden zij hulp bij Jeugd-GGZ en Jeugdzorgplus. Jeugdhulp Friesland heeft meerdere locaties, 640 medewerkers, 650 pleeggezinnen en gezinshuisouders en biedt op jaarbasis hulp aan ongeveer 2500 gezinnen.

Jeugdhulp Friesland is bezig met een transformatie, ze leggen de focus op het zo vroeg en kort mogelijk bieden van passende hulp. Het delen van kennis en ervaring met anderen is van belang om gezinnen en jeugdigen te kunnen helpen. Jeugdhulp Friesland staat voor het behouden van eigen regie, waarbij een hulpverlener iets kan toevoegen maar het niet overneemt. De afgelopen jaren heeft de transformatie effect gehad, er zijn al vele onderdelen doorontwikkeld. De komende tijd wil de organisatie de ontwikkeling van passende jeugdzorg doorzetten (Jeugdhulp Friesland, z.d.-b).

Pleegkinderen komen bij pleegouders terecht als blijkt dat zij (tijdelijk) niet meer bij hun biologische ouders kunnen opgroeien. Pleegzorg kent vele vormen, zo kan het zijn dat het kind volledig bij het pleeggezin woont maar het kan ook zijn dat het gaat om een deeltijd variant waarbij de kinderen nog gedeeltelijk bij hun ouders wonen. Pleegkinderen kunnen worden opgevangen in bestandspleeggezinnen (zij melden zich aan bij Jeugdhulp Friesland en kennen het kind nog niet) maar de voorkeur heeft een netwerkplaatsing waarbij een bekende van het kind de opvoeding op zich neemt (Breg et al., 2020). Pleeggezinnen worden uitgebreid gescreend, dit gebeurt bij zowel bestands- als netwerkpleeggezinnen. Op het moment dat het gezin wordt goedgekeurd start de financiering (pleegzorgvergoeding) en begeleiding vanuit Jeugdhulp Friesland. Er wordt een jeugdhulpverlener toegekend aan het gezin en deze blijft betrokken tot het pleegkind in ieder geval 18 jaar is. De pleegzorgbegeleiding mag verlengd worden tot 21 jaar mits aangetoond kan worden waarom dit in het belang van het kind is (Breg et al., 2020). Een pleegzorgbegeleider werkt ambulant, dit houdt in dan hij of zij bij de pleeggezinnen thuiskomt voor de begeleiding (Breg et al., 2020).

Jeugdhulp Friesland is ervan overtuigd dat het kind in bijna alle gevallen bij zijn/haar ouders het beste kan opgroeien. De behandeling is systeemgericht, want van hulp aan het gezin profiteert het kind ook. Jeugdhulp Friesland betreft familie, de school of de wijk waar nodig (Jeugdhulp Friesland, z.d.-b). In dit onderzoek zijn pleegzorgbegeleiders en geestelijk verzorgers de belangrijkste betrokken professionals. Een pleegzorgbegeleider begeleidt pleegouders bij het opvoeden van pleegkinderen. De rol van een pleegzorgbegeleider bestaat uit vier aspecten, namelijk: het hebben van een signaleringsfunctie, een doorverwijzingsfunctie, een regie- en coördinatiefunctie en het verlenen van basiszorg. Hij of zij volgt de ontwikkeling van het kind en kijkt of de draagkracht van pleegouders voldoende is om de opvoeding van het kind te dragen, hij of zij ondersteunt de pleegouders bij de opvoeding en schakelt specialistische hulp in als dit nodig is en monitort of de ingezette hulp bijdraagt aan de ontwikkeling van het kind (Nederlands Jeugdinstituut et al., 2013).

Pleegzorgbegeleiders bij Jeugdhulp Friesland werken volgens de landelijke methodiekhandleiding voor professionals binnen pleegzorg (Breg et al., 2020). Volgens de module beschrijving pleegzorgbegeleiders (Nederlands Jeugdinstituut et al., 2013) is het van belang dat de professional oog heeft voor de draagkracht-draaglast van pleegouders en het pleeggezin. Hieronder kunnen zingevingbehoefte worden verstaan aangezien het ervaren van zingeving van invloed kan zijn op de draagkracht en draaglast van een individu.

Jeugdhulp Friesland is zich bewust van het feit dat jeugdigen en (pleeg)ouders vragen hebben over de zin van het leven. De geestelijk verzorgers binnen de organisatie stimuleren dat Jeugdhulp

Friesland luistert naar deze vragen en cliënten hierbij begeleidt. De geestelijk verzorgers trainen medewerkers in de omgang met vraagstukken rondom zingeving en daarnaast voert deze zelf ook gesprekken met cliënten. Een geestelijk verzorger is geen hulpverlener maar begeleidt de cliënt bij het vinden van antwoorden, zin en levenskracht (Jeugdhulp Friesland, z.d.-a).

2.2 Wet- en regelgeving binnen de jeugdzorg

De Jeugdwet is ingevoerd in 2015, hierin staan de taken van gemeenten op het gebied van jeugdhulp (Ministerie van Algemene Zaken, 2022). In hoofdstuk 5 van de Jeugdwet (Overheid.nl, 2023) staat omschreven dat gemeenten verantwoordelijk zijn voor pleegzorg. De eisen die aan pleegouders worden gesteld zijn onder andere: het op een goede manier afronden van het screeningstraject en het beschikken over een verklaring van geen bezwaar, afgegeven door de raad voor de kinderbescherming.

Van de pleegzorgaanbieder wordt er verwacht dat zij beoordeelt of de jeugdige in het pleeggezin kan worden geplaatst. De aanbieder dient hierbij te letten op leeftijd, de samenstelling van het pleeggezin, problematiek van de jeugdige en de verwachte termijn van de plaatsing. In het pleegzorgcontract wordt opgenomen op welke wijze de pleegouder de verzorging en opvoeding gaat vormgeven en welke begeleiding zij daarbij krijgen van de pleegzorgaanbieder.

Een belangrijk doel van de Jeugdwet is het focussen op de eigen kracht en het netwerk van de jeugdige (Ministerie van Algemene Zaken, 2022). Dit doel is moeilijk te combineren met het belang van preventie. Een ander doel van de Jeugdwet is namelijk het eerder inzetten van jeugdhulp. Het idee was dat vroeg signaleren en hulp inzetten zou leiden tot een kostenbesparing. Uit onderzoek van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2021) blijkt dat de kosten zelfs hoger worden omdat professionals terughoudend worden met het afschalen van zorg als er niet genoeg zekerheid is dat het gezin het zelf kan redden. Dit lijkt te maken te hebben met de door in de Jeugdwet gestelde nadruk op het voorkomen van het erger worden van problemen. De uitstroom van jeugdigen is dus laag, terwijl de instroom gelijk blijft. Het aantal jeugdigen in de jeugdhulp stijgt hierdoor, waarmee ook de kosten.

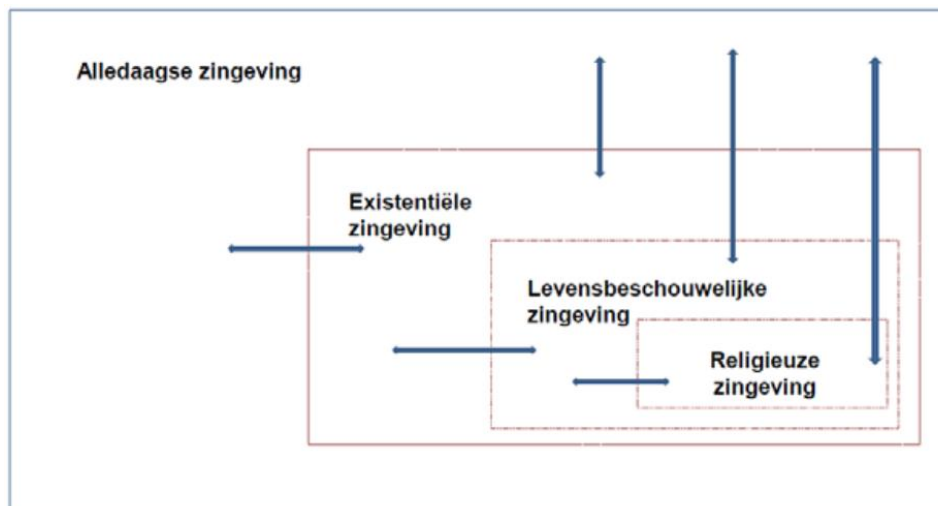
2.3 Ontwikkelingen in de pleegzorg

Uit onderzoek van Jeugdzorg Nederland (2022) blijkt dat er in 2021 13% minder pleegouders zijn geworven dan in 2020. Het aantal pleegkinderen dat een plek zoekt blijft gelijk. Nederlands Jeugdinstituut et al. (2019) heeft onderzocht wat zorgt voor stressvolle situaties bij pleegouders en wat kan leiden tot beëindiging van het pleegouderschap. Dit zijn onder andere een moeizame relatie met biologische ouders, spanningen binnen de familie, gedragsproblematiek van het pleegkind, meningsverschillen met de sociale diensten en onvoldoende begeleiding vanuit de sociale diensten. Met name het laatste is iets wat kan voorkomen indien er te weinig aandacht wordt besteed aan zingevingsbehoeften. Het mogelijk stoppen van pleegouders maakt dat biologische ouders en pleegkinderen ook betrokkenen zijn bij het praktijkprobleem. Daarnaast kan het onvoldoende ontvangen van begeleiding bij zingevingsbehoeften van invloed zijn op de ontwikkeling van het kind.

Uit onderzoek van Maaskant (2016) blijkt dat een afgebroken plaatsing de kans groter maakt dat een nieuwe pleegzorgplaatsing bij een ander gezin mislukt. De gevolgen hiervan kunnen zijn het ontstaan van meer emotionele- en gedragsproblemen, problemen met het aangaan van hechte relaties, problemen met uitval van school en het vaker in aanraking met justitie zijn.

2.4 Zingeving en levensvragen

Zingeving gaat over het proces waarin mensen betekenis geven aan hun leven en belangrijke gebeurtenissen die daarin plaatsvinden (Van der Stel, 2015). Zingeving is gelaagd, de gelaagdheid gaat over verdieping. Dit is een proces waarbij telkens diepere lagen van zingeving worden ontdekt (Van der Stel, 2015). Bij zingeving wordt onderscheid gemaakt tussen alledaagse zingeving, existentiële zingeving, levensbeschouwelijke zingeving en religieuze zingeving (Akkermans & Van Leeuwen-den Dekker, 2010). Akkermans en Van Leeuwen-den Dekker (2010) zeggen het volgende over de verschillende lagen bij zingeving: bij alledaagse zingeving gaat het over voortdurende, vanzelfsprekende betekenisgeving in het dagelijkse leven. Het betreft alledaagse zaken zoals het vieren van een verjaardag, het moment waarop de zon schijnt. De existentiële laag gaat over diepgaande levensvragen. Voorbeelden hiervan zijn: Waarom overkomt mij dit? Wat is de zin van mijn leven? De levensbeschouwelijke laag vormt een visie, perspectief, een beschouwing op het leven. Deze laag wordt gevormd door de antwoorden op de existentiële vragen. De laatste laag gaat over religie, spiritualiteit en idealen. Dit kunnen religieuze idealen en overtuigingen zijn maar ook overtuigingen en idealen die voortvloeien uit de opvoeding en/of de maatschappij.

Figuur 2.1: De gelaagdheid in zingeving

Levensvragen (of zinvragen) zijn vragen waar niet een directe oplossing voor is te vinden maar waar een behoefte aan zingeving aan ten grondslag ligt. Lang niet altijd uit een levensvraag zich in een concrete vraag. Het kan ook verborgen zijn in een uiting van radeloosheid of twijfels. Bijvoorbeeld: 'Mijn leven is mislukt'. Ook als iemand constant een onderwerp ter sprake brengt en er over klaagt, kan dit betekenen dat er een levensvraag aanwezig is (Vosselman & Van Hout, 2022).

2.5 Training

Aandacht voor levensvragen

De Jeugdhulp Academie van Jeugdhulp Friesland biedt een training aan alle medewerkers van Jeugdhulp Friesland. De training "Aandacht voor levensvragen" bestaat uit zes bijeenkomsten van anderhalf uur. Aan de hand van de thema's: levensvragen, grenzen, communicatie, rouw en verlies en zinbeleving en verbinding worden professionals bijgeschoold over zingeving. De geestelijk verzorger van Jeugdhulp Friesland geeft aan dat deze training op dit moment op een laag pitje staat en weinig bezocht wordt door professionals. Trainingen bij Jeugdhulp Friesland worden aangeboden in een

onlinesysteem. Professionals kunnen zichzelf inschrijven voor deze trainingen. Er zijn een aantal verplicht, “aandacht voor levensvragen” is dat niet verbinding (T. van der Meer, persoonlijke communicatie, 24 maart 2023).

De eerste twee bijeenkomsten zijn de basisbijeenkomsten. Tijdens de eerste bijeenkomst worden deelnemers zich bewust van hun eigen zingeving, spiritualiteit en levensvragen. Ook leren deelnemers zingeving en levensvragen te herkennen bij cliënten. Bij de tweede bijeenkomst wordt aandacht gegeven aan communiceren over zingeving. Daarna volgen de laatste vier bijeenkomsten die ook wel “de vervolgtraining” wordt genoemd. Deze bijeenkomsten zijn een aanvulling op de basisbijeenkomsten. Tijdens deze bijeenkomsten is er sprake van informatieoverdracht, praktische oefeningen en inbreng van eigen casuïstiek. Bij de informatieoverdracht wordt aandacht besteed aan de thema's: rouw en verlies, ethiek, hechting, culturele verschillen, grenzen, verbinding (T. van der Meer, persoonlijke communicatie, 24 maart 2023).

Safer Caring

De twee daagse training Safer Caring biedt handvaten om de veiligheid te vergroten voor pleeggezinnen en pleegkinderen. De training richt zich op het verschaffen van informatie aan pleegzorgbegeleiders en pleegouders over traumatische ervaringen (en wat dit betekent voor het gedrag van het kind), de effecten van zorgen voor kinderen met een trauma, manieren op trauma te voorkomen en hoe het risico's op trauma ingeschat kunnen worden (Jeugdhulp Academie, z.d.).

2.6 Methodieken

De rol van een pleegzorgbegeleider wordt gekenmerkt door de volgende functies: signaleringsfunctie, ondersteunen van pleeggezinnen, doorverwijsfunctie, coördinatiefunctie. Bij het uitvoeren van deze functies wordt gebruik gemaakt van methodieken. Onderstaande technieken en methodieken komen uit de methodieken handleiding voor pleegzorg (Breg et al., 2020).

Techniek	Methodiek
Luistervaardigheden	Drie huizen methode
Open vragen stellen	Words & Pictures
Gevoelsreflecties geven	Vlaggen systeem
Erkenning geven	Oplossingsgerichte gespreksvoering
Wederzijdse acceptatie bevorderen	Window of Tolerance
Reageren op non-verbale signalen	Praatplaten
Stiltes laten vallen	Safer Caring

Tabel 2.1 Veelgebruikte methodes binnen pleegzorg (Breg et al., 2020)

2.7 The Global Definition of Social Work

The Global Definition of Social work luidt als volgt:

“Sociaal werk is een op de praktijk gebaseerd beroep en een academische discipline die sociale verandering en ontwikkeling, sociale cohesie, empowerment en bevrijding van mensen bevordert. Principes van sociale rechtvaardigheid, mensenrechten, collectieve sociale verantwoordelijkheid en respect voor vormen van diversiteit staan centraal in het sociaal werk. Onderbouwd door sociaalwerktheorieën, sociale- en menswetenschappen en inheemse

of lokale vormen van kennis, engageert sociaal werk mensen en structuren om problemen aan te pakken en welzijn te bevorderen” (IFSW & IASSW, 2014).

2.8 Aanpak Deskresearch

Om de situatieanalyse te schrijven is er gebruik gemaakt van meerdere bronnen. Deze bronnen hebben als doel om de visie van anderen op het praktijkprobleem te weergeven. Het doel in de situatieanalyse is om inzicht te geven in de organisatie en diens werkwijze. Daarnaast wordt er een koppeling gemaakt tussen pleegzorg en zingeving. Een belangrijke bron is de pleegzorgmethodiek (Breg et al., 2020). De pleegzorgmethodiek geeft inzicht in de werkwijze van pleegzorgbegeleiders. Deze bron is van belang omdat het aansluit bij het doel van de situatieanalyse en het binnen de context van het onderzoek valt. Daarnaast is de bron recent gepubliceerd en heeft het een hoge betrouwbaarheid doordat het is geïmplementeerd in de pleegzorg in heel Nederland.

Om duidelijkheid te bieden over het onderwerp ‘zingeving’ is de bron: Zingeving moet! (Van der Stel, 2015) gebruikt. Bij het zoeken naar deze bron is als doel gesteld om de definitie van zingeving te beschrijven. Om het woord zingeving laagdrempeliger te maken en meer naar de context te trekken heeft het een behapbare definitie nodig. Dr. Jaap van der Stel heeft meerdere onderzoeken uitgevoerd op het gebied van zingeving, is senior onderzoeker bij het VUmc en het GGZ in Geest en is aangesloten bij het lector GGZ op de hogeschool in Leiden. Daarnaast is het boek: Zingevende gespreksvoering van Vosselman en van Hout (2022) een belangrijke bron geweest. Dit boek geeft aandacht aan het feit dat hulpverleners graag mensen helpen en problemen oplossen terwijl dit bij zinvragen juist niet aan de orde is. Helpen als er geen oplossingen zijn is soms lastig voor hulpverleners, dit boek helpt om zicht te krijgen op welke gespreksmethodieken en vaardigheden hierbij van belang zijn.

Bijlage 3. Interviews met pleegzorgbegeleiders

3.1 Aanpak interview pleegzorgbegeleiders

Om te onderzoeken welke ervaringen pleegzorgbegeleiders hebben met het begeleiden bij zingeving zijn er diepte-interviews afgenomen. Voor het afnemen van de interviews is een onderzoeksvraag opgesteld, deze luidt “Hoe ervaren pleegzorgbegeleiders van Jeugdhulp Friesland het begeleiden van pleegouders bij hun zingevingsbehoeften?”. Daarnaast richten we ons ook op wat de meest voorkomende thema's in gesprekken zijn en wat zij nodig hebben om pleegouders beter te kunnen begeleiden. Dit is gedaan volgens de contextual interviewing methode. Dit is een interview dat wordt gehouden in de relevante context van de deelnemers. Deze methode van interviewen onderscheidt zich van de reguliere manier van interviewen omdat het interview op de werkplek van de professional is uitgevoerd. Dit zorgt er vaak voor dat mensen specifiek, levendiger en eerlijker zijn in het geven van antwoorden (Van 't Veer et al., 2022).

Er is voor gekozen om een semigestructureerd interview te houden, dit zorgt ervoor dat alle onderwerpen in het gesprek aan bod komen maar het biedt ook ruimte om dieper in te gaan op onderwerpen of de volgorde te veranderen als dit nuttig is (Van 't Veer et al., 2022). In de interviews vragen we naar de eigen zingeving van de professional, ervaringen met begeleiden bij zingeving, belemmeringen hierin en wat de pleegzorgbegeleider nodig heeft om gesprekken over zingeving beter te kunnen vormgeven. Veelvoorkomende thema's in gesprekken met pleegouders zijn onder andere rouw en verlies, afgebroken plaatsingen, uithuisplaatsingen en botsende religieuze overtuigingen (T. van der Meer, persoonlijke communicatie, 24 maart 2023). In het interview hebben wij de pleegzorgbegeleiders de meest voorkomende thema's in gesprekken laten inschalen op: heel vaak, vaak, soms, zelden en nooit. Dit hebben we gedaan door middel van kaartjes met de thema's erop voor te leggen en de respondent ze in het juiste envelopje te laten doen. Hier is voor gekozen omdat de respondenten de thema's beter in zich op kunnen nemen en goed kunnen nadenken in welke mate deze voor komen in gesprekken.

3.2 Werving respondenten

Er is gekozen voor een selecte steekproef methode, dit houdt in dat de selectie tot stand komt na overwegingen van de onderzoekers zelf (Van der Donk & Van Lanen, 2019). Er is gekozen om respondenten te vragen met meer ervaring en respondenten met minder ervaring als pleegzorgbegeleider. Daarnaast komen de respondenten uit verschillende pleegzorgteams binnen Jeugdhulp Friesland. Ook is er gekeken naar diversiteit in geloofsovertuiging omdat dit ook van invloed kan zijn op het ervaren van zingeving. Deze keuzes zijn gemaakt om de onderzoekspopulatie te laten overeenkomen met de algehele populatie (alle pleegzorgbegeleiders).

3.3 Vragenlijst interviews

1. Wat is uw leeftijd?
2. Hoelang bent u werkzaam bij Jeugdhulp Friesland?
3. Hoelang bent u werkzaam als pleegzorgbegeleider?
4. Bent u religieus? Zo ja, onder welke religie schaat u zichzelf?
5. Wat is zingeving volgens u?

Uitleg door de interviewer: als we het hebben over zingeving onderscheiden we verschillende soorten zingeving van elkaar. De eerste laag is alledaagse zingeving. Je hebt zin in een bepaald soort eten of je hebt zin om een activiteit te gaan ondernemen. De tweede laag is existentiële zingeving. Dit kunnen

vragen zijn als: Waar doe ik het allemaal voor? Wat heeft het voor zin? Dit is de laag van de levensvragen. Op deze laag kom je vaak als er tegenslagen zijn in het leven. De derde laag is de levensbeschouwelijke zingeving. De antwoorden op levensvragen vormen je visie, perspectief en beschouwing op het leven. De vierde en tevens de laatste laag is de religieuze zingeving. Op deze laag komen eigen overtuigingen, idealen en ervaringen in contact met die van de maatschappij. Dit kunnen religieuze overtuigingen zijn maar ook humanistische of atheïstische overtuigen. Iedereen heeft perspectieven op het leven vanuit de maatschappij of hun eigen opvoeding dus deze laag is op iedereen van toepassing. De volgende vragen gaan over de tweede, derde en vierde laag van zingeving.

6. Bent u van mening dat begeleiding bij zingeving en levensvragen een onderdeel is van uw beroep? (Waarom wel of niet? Wanneer wel of niet?)
7. Worden pleegouders volgens u voldoende begeleid bij zingevingsbehoeften?
8. Herkent u zingevingsbehoeften bij de pleegouders die u begeleidt?
9. Maakt u opgemerkte zingevingsbehoeften bij pleegouders bespreekbaar?
10. Wat zou u tegen kunnen houden om met pleegouders in gesprek te gaan over zingeving?
11. Wat kunnen volgens u gevolgen zijn van te weinig aandacht voor zingevingsbehoeften van pleegouders?
12. Welke zingevingsthema's komen het meeste voor in de begeleiding van pleegouders?
 - Rouw en verlies door overlijden van een dierbare.
 - Rouw en verlies in het algemeen (bijvoorbeeld door verlies van contact met een dierbare of door ziekte).
 - Afgebroken pleegzorgplaatsingen (rouw, verlies, nieuwe relatie vormen tot kind)
 - Verschillen in religieuze/levensbeschouwelijke/culturele overtuigingen tussen u en pleegouders.
 - Verschillen in religieuze/levensbeschouwelijke/culturele overtuigingen tussen ouders en pleegouders.
 - Hoe houden pleegouders de opvoeding van hun pleegkind vol?
 - Motivatie voor therapeutische interventies (gezins- of individuele therapie).
 - Eenzaamheid.
 - Zorgen over toekomstbeeld.
 - Ingrijpende gebeurtenissen.
 - Suicidegedachten (bij pleegouders zelf).
 - Anders (Wat dan?)
13. Zijn er methodieken die u gebruikt als u aandacht geeft aan zingeving? Zo ja welke?
14. Welke methodieken gebruikt u over het algemeen bij gespreksvoering?
15. Voelt u zich vaardig en toegerust om pleegouders te begeleiden bij zingevingsbehoeften?
16. Verwijst u cliënten met zingevingsbehoeften wel eens door naar andere professionals? Zo ja welke? (Denk aan geestelijk verzorger, andere discipline binnen JHF, externe hulpverlening)
17. Wat heeft u nodig om pleegouders (nog beter) te kunnen begeleiden bij zingevingsbehoeften? (Denk aan kennis, vaardigheden, randvoorwaarden van de organisatie).
18. Zet u wel eens het nazorg traject in na een afgebroken plaatsing? Wanneer wel/niet?
19. Waarom wel/niet?
20. Bent u bekend met de training "Aandacht voor levensvragen" van Jeugdhulp Friesland?

21. Stel wij maken een product voor pleegzorgbegeleiders om pleegouders te begeleiden bij zingevingsbehoeften. Waar zou dit volgens u aan moeten voldoen?

3.4 Uitwerking afgenomen interviews pleegzorgbegeleiders

Interview pleegzorgbegeleider A afgenomen door Dagmar Heikamp op 13 maart 2023	
Respondent is tussen de 20 en 25 jaar werkzaam als pleegzorgbegeleider bij Jeugdhulp Friesland.	
Thema	Belangrijkste uitkomsten:
Begeleiden bij zingeving	Respondent vindt het begeleiden bij zingeving en levensvragen onderdeel van het beroep. Pleegouders krijgen automatisch met dat soort vragen te maken bij het in huis nemen van een kind. De gesprekken blijven oppervlakkig. Respondent ziet pleegouders één keer in de 6 tot 8 weken. Zingevingsthema's worden met name besproken bij het pleegouderbegeleidingsplan één keer in het jaar. Tussendoor gaat het met name over andere zaken die het pleegkind betreffen. Respondent zegt zingevingsbehoeften te herkennen en maakt deze ook bespreekbaar. Niet altijd in de diepgang, respondent heeft aan dat dit meer zou kunnen. Respondent voelt zich vaardig en toegerust genoeg om pleegouders te begeleiden bij zingevingsbehoeften en benoemt dat dit met name aan haar ervaring ligt (zelf een pleegkind hebben en veel ingrijpende gebeurtenissen meegemaakt). Respondent denk dat pleegouders onvoldoende worden begeleid bij zingevingsbehoeften, omdat pleegzorgbegeleiders er in de waan van de dag aan voorbij gaan. Niet iedereen is zich bewust van hoe belangrijk het is. Respondent vergelijkt het met praten over seksualiteit, dat ligt soms gevoelig en zingeving ook. Het moet normaal worden dat je het bespreekt. Het gevolg van onvoldoende begeleiding kan zijn dat pleegouder en pleegzorgbegeleider elkaar kwijtraken. Of dat de pleegzorgbegeleider zich niet kan inleven.
Belemmeringen	Tijd is een belemmering. Het gaat vaak over het kind in plaats van over de zingeving van pleegouders. De openheid (het gebrek hieraan) van pleegouders kan ook een belemmering zijn, als zij hier niet ter sprake brengen komt het niet naar voren.
Methodieken en trainingen	Respondent zet geen specifieke methodieken in bij gesprekken over zingeving. Over het algemeen probeert de respondent goed te luisteren en niet te veel na te willen denken over de volgende vraag. Respondent vindt het belangrijk om te kijken naar overtuigingen. Soms ziet zij een onderliggende overtuiging die voor iemand heel belangrijk is, dat is dan belangrijk om bespreekbaar te maken. Respondent heeft de training "aandacht voor levensvragen" gevolgd.
Doorverwijzen naar andere professionals	Respondent verwijst pleegouders wel eens door naar systeemtherapeuten of een ouderbegeleider. Zij heeft nog nooit iemand doorverwezen naar een geestelijk verzorger.
Wat is er nodig om (nog) beter te kunnen begeleiden bij zingevingsbehoeften?	Jaarlijks de training (aandacht voor levensvragen) volgen en dit verplicht maken. Respondent merkt dat collega's zich afvragen of het nodig is, het kost veel tijd. Mensen denken vaak 'dit is niet verplicht dus ik doe het niet'.

Tabel 3.1 Uitkomsten interview pleegzorgbegeleider A

Interview pleegzorgbegeleider B afgenomen door Dagmar Heikamp op 16 maart 2023

Respondent is tussen de 0 en 5 jaar werkzaam als pleegzorgbegeleider bij Jeugdhulp Friesland.

Thema	Belangrijkste uitkomsten
Begeleiden bij zingeving	Respondent vindt het belangrijk om zingevingsthema's aan te kaarten. Het zegt iets over de manier van opvoeden. Het gebeurt vaker in gezinnen waarbij er een verschil is in religieuze/levensbeschouwelijke overtuiging tussen pleegouder en ouder. Respondent zegt zingeving behoeften te herkennen maar dat pleegouders er niet altijd behoefte aan hebben. Respondent merkt dit aan dat de gesprekken oppervlakkig en praktisch blijven. Respondent voelt zich aan de ene kaart vaardig en toegerust genoeg om te begeleiden bij zingeving behoeften. Met name haar houding in gesprekken voldoet. Qua kennis twijfelt zij of zij dit voldoende beheerst, zij zou zich hier verder in willen ontwikkelen en zou het fijn vinden om hier vanuit de organisatie meer in aangereikt te krijgen zoals kennis over wat werkt. Respondent denkt dat Jeugdhulp Friesland oog heeft voor het begeleiden bij zingeving behoeften maar denkt ook dat er pleegouders zijn die behoefte hebben aan meer begeleiding. Het gevolg van te weinig begeleiding is dat pleegouders zich niet begrepen voelen.
Belemmeringen	Respondent ervaart geen belemmeringen. Ze merkt wel dat pleegouders gedrag van pubers vaak als lastig ervaren omdat dit hen kan triggeren. Soms zijn er nog onderliggende dingen bij pleegouders die dit veroorzaken, hier mag je soms niet aan komen. Respondent ervaart dit als een uitdaging in de begeleiding. Heel vaak is het resultaat dan dat het pleegkind het daar niet gaat redden omdat het voor pleegouders te zwaar wordt. Omdat de gesprekken maar eens in de zes weken plaatsvinden zijn er vaak andere prioriteiten dan praten over zingeving.
Methodieken en trainingen	Respondent zet geen specifieke methodieken in bij de gesprekken over zingeving. Over het algemeen zet zij wel eens een gesprekstool van Richtlijnen Jeugdhulp in (3 huizen methode bijvoorbeeld). Respondent heeft de training "aandacht voor levensvragen" niet gevolgd en was niet op de hoogte van het bestaan hiervan.
Doorverwijzen naar andere professionals	Respondent schakelt geen andere professionals in bij vragen rondom zingeving, ook geen geestelijk verzorger. Respondent heeft er niet over nagedacht om deze in te zetten.
Wat is er nodig om (nog) beter te kunnen begeleiden bij zingeving behoeften?	Meer kennis over wat het "goede" is om te doen.

Tabel 3.2. Uitkomsten interview pleegzorgbegeleider B

Interview pleegzorgbegeleider C afgenomen door Dagmar Heikamp op 20 maart 2023

Respondent is tussen de 0 en 5 jaar werkzaam als pleegzorgbegeleider bij Jeugdhulp Friesland.

Thema	Belangrijkste uitkomsten:
Begeleiden bij zingeving	Respondent ziet het begeleiden bij zingeving en levensvragen als onderdeel van het beroep, je moet er weet van hebben als je pleegouders begeleidt. Het is niet iets wat standaard op de agenda staat. Respondent hoopt en denkt zingeving behoeften te herkennen en maakt dit ook bespreekbaar. Dit wordt echter niet gelabeld als zingeving, dit woord zou namelijk veel weerstand oproepen bij pleegouders. Respondent denkt vaardig en toegerust te zijn om pleegouders te begeleiden bij zingeving behoeften. Zij denkt niet dat het bij elke pleegouder past om de diepte in te gaan in gesprekken. Respondent denkt dat er bij de voorbereiding op de pleegzorgplaatsing voldoende aandacht is voor zingeving maar dat de pleegzorgbegeleiders er meer aandacht aan kunnen besteden. Het gevolg van te weinig aandacht is dat pleegouders zich niet gehoord voelen en de band met de pleegzorgbegeleider onder druk kan komen te staan waardoor hij of zij niet altijd op tijd kan ondersteunen als dit nodig is.
Belemmeringen	De timing kan een belemmering zijn. Als het gezin veel aan hun hoofd heeft, is het niet het goede moment om over zingeving te beginnen. Netwerkpleegouders hebben soms weerstand bij dieperliggende vragen. Respondent kiest er soms bewust voor om het begrip “zingeving” niet uit te spreken. Het wordt als zweverig ervaren of gekoppeld aan religie.
Methodieken en trainingen	Respondent geeft aan methodieken als oplossingsgericht werken, de 3 huizen methode of de Window of Tolerance in te zetten. Op het gebied van zingeving gebruikt zij niet een specifieke methode. Respondent heeft de training “aandacht voor levensvragen” niet gevolgd en wist niet dat deze bestond.
Doorverwijzen naar andere professionals	Respondent zet niet zo zeer andere professionals in bij vragen rondom zingeving. Ook geen geestelijk verzorger. Het eerste aanspreekpunt bij lastige vraagstukken is de gedragswetenschapper. Dit is vaak al helpend.
Wat is er nodig om (nog) beter te kunnen begeleiden bij zingeving behoeften?	Respondent ervaart zelf geen problemen dus kan niet benoemen wat er nodig is. Ze benoemt wel dat ze zich kan voorstellen dat andere pleegzorgbegeleiders mogelijk meer behoefte hebben aan kennis over het onderwerp.

Tabel 3.3 Uitkomsten interview pleegzorgbegeleider C

Interview pleegzorgbegeleider D afgenomen door Dagmar Heikamp op 20 maart 2023

Respondent is tussen de 5 en 10 jaar werkzaam als pleegzorgbegeleider bij Jeugdhulp Friesland

Thema	Belangrijkste uitkomsten:
Begeleiden bij zingeving	Respondent ziet het begeleiden bij zingeving en levensvragen als onderdeel van het beroep. Respondent besteedt niet bewust aandacht aan zingeving, dit gebeurt in de gesprekken tussendoor. Respondent denkt dat zij niet altijd zingeving behoeften herkent, gesprekken blijven vaak aan de oppervlakte. Zij denkt dat dit komt omdat er vaak prioriteit wordt gegeven aan andere dingen. Respondent voelt zich niet altijd vaardig en toegerust genoeg om pleegouders te begeleiden bij zingeving behoeften en zou hier graag meer informatie over willen. Ze wil graag weten welke vragen zij kan stellen en welke gesprekstechnieken werken. Respondent vraagt zich af of pleegouders voldoende begeleid worden bij zingeving behoeften. Het gevolg hiervan kan zijn dat de begeleider niet zeker weet wat er speelt bij mensen.
Belemmeringen	Andere prioriteiten of het hebben van een zakelijke relatie met pleegouders.
Methodieken en trainingen	Respondent zet geen specifieke gespreksmethodieken in als het gaat om zingeving. Over het algemeen werkt zij oplossingsgericht. Respondent heeft recent de training “aandacht voor levensvragen” gevolgd.
Wat is er nodig om (nog) beter te kunnen begeleiden bij zingeving behoeften?	De trainingen zijn zinvol en heeft de interesse van respondent aangewakkerd. Gesprekstechnieken zijn alweer wat vergeten, wat zou helpen is meer handvaten hierbij zodat respondent beter voorbereid op huisbezoek kan gaan of iets wat zij mee kan nemen naar gesprekken.

Tabel 3.4. Uitkomsten interview pleegzorgbegeleider D

3.5 Veelvoorkomende thema's

Pleegzorgbegeleiders leggen onderstaande thema's bij de frequentie waarop dit aan de orde is in hulpverleningstrajecten.

Pleegzorgbegeleider A:

Frequentie	Heel vaak	Vaak	Soms	Zelden	Nooit
Thema's	Hoe houden pleegouders de opvoeding van hun pleegkind vol? Verschil in religie/levensbeschouwelijke/culturele overtuiging tussen ouder en pleegouder* Rouw en verlies in het algemeen	Ingrijpende gebeurtenissen Zorgen over toekomstbeeld Rouw en verlies overlijden	Motiveren voor therapeutische interventies	Eenzaamheid Suïcidegedachten	Verschil in religie/levensbeschouwelijke overtuiging tussen pleegzorgbegeleider en pleegouder

Tabel 3.5. Meest voorkomende thema's pleegzorgbegeleider A

Toelichting van de respondent:

*Dit komt vaak voor. Soms staan ouders en pleegouders lijnrecht tegenover elkaar. Ik maak dit bespreekbaar en neem hierin een coachende houding aan. Met de boodschap 'jullie moeten dit met elkaar doen'. Ik ga dit niet uit de weg

*** Vaak vinden pleegouders dit belastend. Ze zijn dan al overbelast en ze willen wel dat er iets verandert maar zien ze er tegenop om opnieuw met iemand in gesprek te gaan en hun verhaal te delen.

Missen hier nog thema's tussen?

Ik heb zelf een heftige periode meegemaakt. Ik merkte dat er pleegouders waren die het daar met mij over wilde hebben, zij vroegen steeds 'hoe is het nou met jou? Houd je het nog vol?'. Dat vond ik lastig. Ik merkte aan mezelf dat ik dit heel erg afhield. Ik vind dat je moet proberen om je eigen verhaal buiten de begeleiding te laten maar soms ontkom je hier niet aan. Dat vind ik lastig, hoe ik dat moet doen. Ik vind het ook niet oké dat ik allerlei gesprekken voer met pleegouders, maar dat ze dan een vraag terugstellen en ik dat dan niet wil delen. Het kan ook iets moois brengen. Ik vind dat als pleegouders zo open en eerlijk zijn, er ook een stukje wederkerigheid in zit. Dit is een valkuil.

Pleegzorgbegeleider B:

Freque ntie	Heel vaak	Vaak	Soms	Zeld en	Nooit
Thema's	Ingrijpende gebeurtenissen Motivatie voor therapeutische interventies (gezins- of individuele therapie) Hoe houden pleegouders de opvoeding van hun pleegkind vol? **	Zorgen over toekomstbeeld. **** Verschillen in religieuze/levensbeschouwelijke/culturele overtuigingen tussen ouders en pleegouders Afgebroken pleegzorgplaatsingen (rouw, verlies, nieuwe relatie vormen tot kind). ***** Rouw en verlies door overlijden van een dierbare. Rouw en verlies in het algemeen (bijvoorbeeld door verlies van contact met een dierbare of door ziekte)	Eenzaamheid.		Verschillen in religieuze/levensbeschouwelijke/culturele overtuigingen tussen u en pleegouders. Suïcidegedachten (bij pleegouders zelf).

Tabel 3.6. Meest voorkomende thema's pleegzorgbegeleider B

Toelichting van de respondent:

*Zodra er sprake is van problematiek waarvoor pleegzorgbegeleiding niet toereikend is dan heb je het daar meteen over. Misschien wel met pleegouders.

En dan hebben jullie het dus over de motivatie?

Ja en wat ik meestal hoor is dat pleegouders “hulpverleningsmoe” zijn. Al jarenlang is er allerlei hulp rond het kind en dan hebben ze geen zin meer om opnieuw iets te doen. Ze vragen zich af wat dit dan gaat opleveren. Hoe meer ervaring met hulpverlening, hoe minder ze openstaan voor opnieuw hulpverlening merk ik.

** Dit zie ik dagelijks. Helaas merk ik dit steeds meer. Dat ze het niet volhouden.

Is dit iets wat toeneemt?

Ja, volgens mij wel. Regelmatig kom je binnen en dan slaakt de pleegouder meteen een zucht. ‘Als het zo moet...’. De netwerkpleegouders hoor je daar minder over omdat het familie is.

Bestandspleeggezinnen hebben dit meer. In je netwerk heb je een bepaalde loyaliteit, je hebt al een band met een kind. Je rolt er vaak in. Bestandspleeggezinnen hebben vaak andere verwachtingen.

*** Vaak is dit iets waar pleegouders zich zorgen over maken. Vooral als pleegkinderen 18 worden, dan valt er een hoop hulpverlening weg en dit is vaak gezien de leeftijd een lastige fase voor pleegkinderen.

**** Ja, daar heb ik het vaak over. Je overtuigingen of achtergrond hebben invloed op je manier van opvoeden. Maar ook verschil in geloof. Ik heb een pleeggezin waar een jongetje woont uit een islamitisch pleeggezin. Ouders maken zich zorgen dat hij varkensvlees eet en het pleeggezin moet hieraan wennen. Daar moet je echt oog voor hebben. Ook als ouders niet achter de plaatsing staan kom je heel gauw in een loyaliteitsconflict. Dat kan ook gebeuren met het geloof.

Pleegzorgbegeleider C:

Frequentie	Heel vaak	Vaak	Soms	Zelden	Nooit
Thema's	Ingrijpende gebeurtenissen Eenzaamheid Verschillen in religieuze/levensbeschouwelijke/culturele overtuigingen tussen ouders en pleegouders Hoe houden pleegouders de opvoeding van hun pleegkind vol?		Verschillen tussen religieuze en levensbeschouwelijke overtuigingen tussen jou en pleegouders Rouw en verlies door het overlijden van een dierbare	Motivatatie voor therapeutische interventies (gezins- of individuele therapie) Rouw en verlies in het algemeen (bijvoorbeeld door verlies van contact met een dierbare of door ziekte)	Suicidegedachten

Tabel 3.7. Meest voorkomende thema's pleegzorgbegeleider C

Pleegzorgbegeleider D:

Frequentie	Heel vaak	Vaak	Soms	Zelden	Nooit
Thema's	Rouw en verlies door overlijden van een dierbare	Ingrijpende gebeurtenissen Hoe houden pleegouders de opvoeding van hun pleegkind vol? Rouw en verlies in het algemeen (bijvoorbeeld door verlies van contact met een dierbare of door ziekte).	Afgebroken pleegzorgplaat singen (rouw, verlies, nieuwe relatie vormen tot kind)* Zorgen over toekomstbeeld	Verschillen in religieuze/levensbeschouwelijke/culturele overtuigingen tussen ouders en pleegouders Zelden: Motivatie voor therapeutische interventies (gezins- of individuele therapie) Verschillen in religieuze/levensbeschouwelijke/culturele overtuigingen tussen u en pleegouders	Suïcidegedachten (bij pleegouders zelf) Eenzaamheid

Tabel 3.8. Meest voorkomende thema's pleegzorgbegeleider D

Toelichting van de respondent:

*Dit ben ik nog niet tegengekomen in mijn caseload

Bijlage. 4 Empathy map pleegzorgbegeleiders

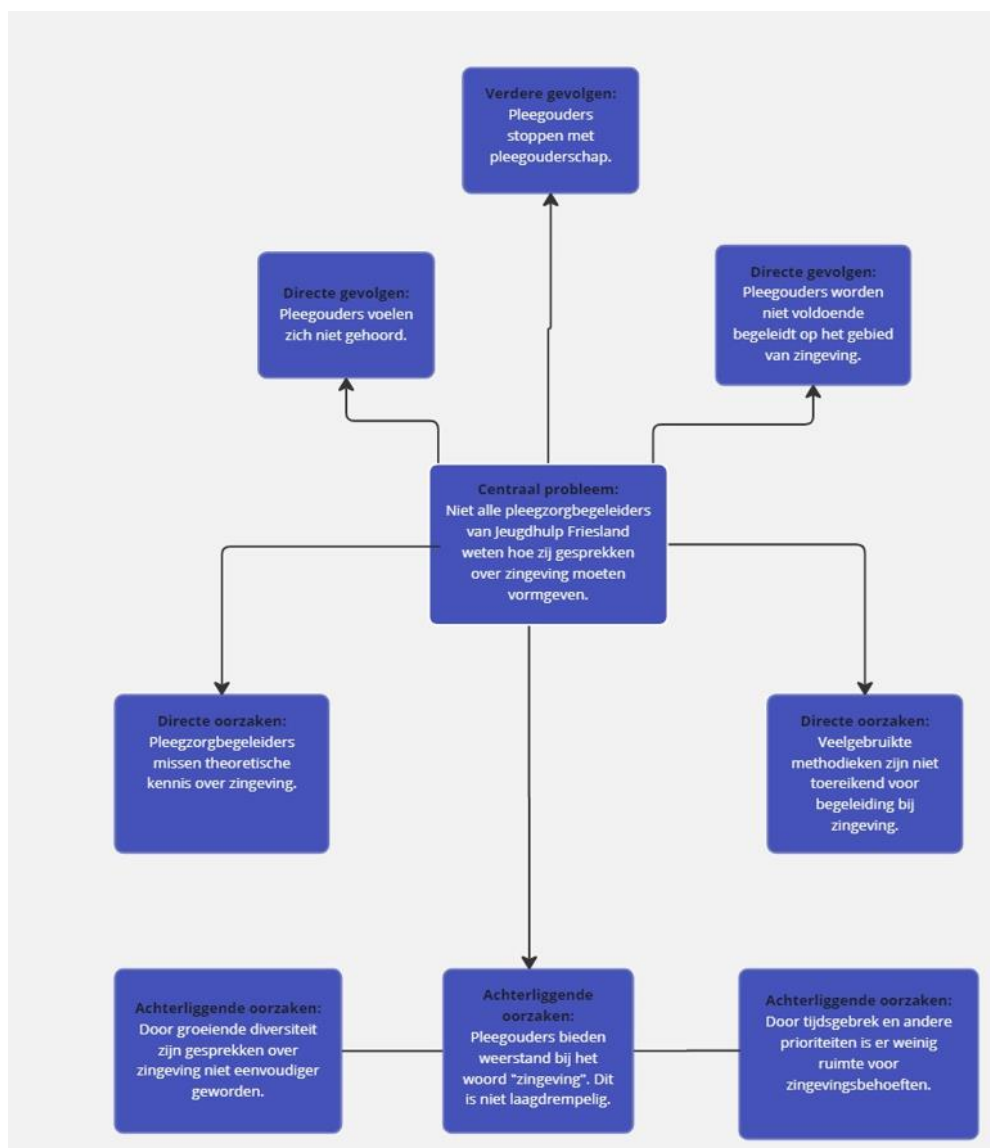
Empathy map pleegzorgbegeleiders

Beschrijving in 1 zin van de concrete gebeurtenis, context en persoon: **Pleegzorgbegeleiders die pleegouders begeleiden bij zingevingsbehoeften in hulpverleningsgesprekken.**

Figuur 4.1. Empathy map pleegzorgbegeleiders

Bijlage 5. Probleemboom

Figuur 5.1 Probleemboom

Bijlage 6. 5 x W+H methode

5 x W + H methode (Van der Donk & van Lanen, 2019)

Wat is het praktijkprobleem?

Niet alle pleegzorgbegeleiders van Jeugdhulp Friesland weten hoe zij gesprekken over zingeving moeten vormgeven.

Wie heeft er met het probleem te kampen?

De directe betrokkenen bij het praktijkprobleem zijn pleegzorgbegeleiders en pleegouders. Uit interviews met pleegzorgbegeleiders blijkt dat ze theoretische kennis missen over zingeving (bijlage 3). Daarnaast zijn veelgebruikte gesprekstechnieken niet toereikend om begeleiding te bieden op het gebied van zingeving. Gevolgen hiervan zijn dat pleegouders zich niet voldoende gehoord voelen. Achterliggende betrokkenen zijn biologische ouders en pleegkinderen. Uit onderzoek blijkt dat één van de redenen om te stoppen met het pleegouderschap te maken heeft met de begeleiding van pleegzorgbegeleiders (Nederlands Jeugdinstituut et al., 2019). Pleegouders hebben behoefte om gehoord te worden en emotionele steun te ervaren (Nederlands Jeugdinstituut et al., 2019). Het stoppen van pleegouders maakt dat biologische ouders en pleegkinderen ook betrokkenen zijn bij het praktijkprobleem.

Wanneer treedt het probleem op?

Het probleem is direct merkbaar tijdens begeleidingsmomenten van de pleegzorgbegeleiding bij pleegouders. Uit interviews met pleegzorgbegeleiders (bijlage 3) blijkt dat dit probleem optreedt als andere onderwerpen prioriteit hebben in de begeleiding. Ook is het van belang dat pleegouders open staan voor gesprekken over zingeving. Als pleegouders zich gesloten opstellen vinden pleegzorgbegeleiders het lastig om dieper in te gaan op zingeving.

Waarom is het een probleem?

Uit onderzoek van het Jeugdzorg Nederland (2022) blijkt dat er een afname van pleegouders is. Daarnaast is het aantal kinderen en jongeren dat wacht op een pleeggezin gelijk gebleven. Daarnaast geven alle geïnterviewde pleegzorgbegeleiders (bijlage 3) aan dat het gevolg van te weinig aandacht voor zingeving de band tussen begeleider en pleegouder kan verslechteren. Deze band tussen pleegouder en pleegzorgbegeleider is van groot belang. Uit onderzoek van Nederlands Jeugdinstituut et al. (2019). blijkt dat een moeizame relatie tussen pleegzorgbegeleider en pleegouder één van de grootste redenen is om te stoppen met pleegzorg.

Waar doet het probleem zich voor?

Het praktijkprobleem doet zich voor tijdens begeleidingsmomenten van de pleegzorgbegeleiders bij pleegouders. Dit kan bij de pleegouders thuis zijn of op kantoor bij Jeugdhulp Friesland.

Hoe is het probleem ontstaan?

De training “aandacht voor zingeving” is vooral gericht op het begeleiden van pleegjongeren bij zingeving behoeften (T. van der Meer, persoonlijke communicatie, 24 maart 2023). Deze training is toe aan doorontwikkeling en zou meer toegespitst kunnen worden op het begeleiden van pleegouders. Veel pleegzorgbegeleiders hebben de opleiding HBO Social Work gevolgd. Uit dit document blijkt dat deze opleiding niet expliciet aandacht geeft aan het thema zingeving. Daarnaast blijkt uit onderzoek van Van Bergen et al., (2022) dat het gesprek aangaan over levensvragen en zingeving door de groeiende diversiteit niet makkelijker is geworden.

Tabel 6.1. 5 x W + H methode

Bijlage 7. Interviews met pleegouders

7.1 Aanpak interview pleegouders

In de Definefase is er voor gekozen diepte-interviews af te nemen bij pleegouders uit Groningen, Friesland en Drenthe. De respondenten bestaan uit pleegouders die zorg dragen voor één of meerdere pleegkinderen. Het doel van de interviews is informatie verzamelen over ervaringen, hulpbronnen en belemmeringen op het gebied van zingeving. Daarnaast willen we weten met welke zingevingsthema's zij het meeste te maken hebben en hoe zij begeleidt worden/willen worden bij hun zingeving behoeften.

Bij het afnemen van de interviews is er gekozen voor een mix tussen de werkvormen fotosafari, foto elicitation en contextual interviewing (Van 't Veer et al., 2022). Er is gekozen voor een mix van deze werkvormen om bepaalde beperkingen van een traditioneel interview te voorkomen (Van 't Veer et al., 2022). We zijn ons bewust van het feit dat zingeving een ingewikkeld onderwerp kan zijn voor de doelgroep, door te werken met foto's hopen we de respondenten meer inzicht te geven in wat er bedoeld kan worden met zingeving. Ook kan het gebruik van een werkvorm het gesprek makkelijker te maken en zorgen voor een meer ontspannen sfeer tijdens het interview. Dit is iets wat van belang kan zijn tijdens het in gesprek gaan over gevoelige onderwerpen. Het thema zingeving kan voor respondenten een niet alledaags begrip zijn. Respondenten maken vooraf aan het interview foto's die voor hen te maken hebben met de volgende onderwerpen:

- Kunt u eens teruggaan naar een belangrijk moment in uw leven, welk moment was dit?
- Wat maakt u gelukkig?
- Wat houdt u op dit moment bezig in het leven?
- Welk gevoel geeft het pleegouderschap u?
- Met wie heeft u voor het laatst gesproken over zingeving en levensvragen? Hoe was dat?

Tijdens het interview wordt aan de hand van interview vragen ingegaan op de gemaakte foto's. Op deze manier heeft de respondent van tevoren al na kunnen denken over het onderwerp en kan de interviewer doorvragen op deze onderwerpen.

Veelvoorkomende thema's in gesprekken met pleegouders zijn onder andere rouw en verlies, afgebroken plaatsingen, uithuisplaatsingen en botsende religieuze overtuigingen (T. van der Meer, persoonlijke communicatie, 24 maart 2023). Voor het onderzoeken met welke thema's de respondenten het meest te maken krijgen hebben wij opnieuw gewerkt met een werkvorm. In het interview hebben wij de pleegzorgbegeleiders de meest voorkomende thema's in gesprekken laten inschalen op: heel vaak, vaak, soms, zelden en nooit. Dit hebben we gedaan door middel van kaartjes met de thema's erop voor te leggen en de respondent ze in het juiste envelopje te laten doen. Hier is voor gekozen omdat de respondenten de thema's beter in zich op kan nemen en goed kan nadenken op wat voor hem of haar van toepassing is.

7.2 Werving respondenten

Om respondenten te werven is er gekozen voor een selecte steekproef. Hier is voor gekozen omdat de respondenten bewust geselecteerd worden op het feit dat ze pleegouder zijn in Noord-Nederland (Groningen, Friesland en Drenthe). Hierbij is gekozen voor zelfselectie, wat inhoudt dat respondenten zichzelf kunnen opgeven. Hiervoor is er een oproep gedaan via de mail en daarnaast is er aan de betrokken pleegzorgbegeleiders gevraagd of zij pleegouders willen vragen of zij willen deelnemen. Het voordeel van het houden van een selecte steekproef met zelfselectie is dat de pleegouder zelf kiest om deel te nemen. De pleegouder weet voorafgaand dat het onderwerp van het interview zingeving is. Dit kan helpend zijn bij het openstellen bij diepgaande vragen. Het nadeel van het houden

van een selecte steekproef met zelfselectie is dat het mogelijk niet representatief is voor de gehele populatie (Van der Donk & Van Lanen, 2019). Er hebben negen pleegouders deelgenomen aan de interviews, waarvan zeven vrouwen en twee mannen. Alle respondenten zijn geboren in Nederland en zijn boven de 50 jaar oud. De opleidingsniveaus van de respondenten lopen uiteen van het lager onderwijs tot HBO. Van de negen respondenten scharen zes zich onder het christendom. Alle respondenten dragen de zorg voor één of meerdere pleegkinderen van 12 jaar of ouder. Bij een homogene groep worden er acht tot tien interviews aangeraden (Benders, 2022). Voorafgaand aan de interviews is er daarom bewust gekozen voor het interviewen van negen respondenten. Na deze negen interviews was er theoretische saturatie. Dit houdt in dat we geen nieuwe, opvallende informatie meer verkregen in de laatste interviews (Benders, 2022). Na het houden van zeven interviews was het al duidelijk wat de uitkomsten van de interviews zouden zijn. Na negen interviews bleek dat deze resultaten dezelfde informatie gaven.

7.3 Interviewvragen

Introductie (10 minuten)

Voorstellen

Toestemming opnemen interview

Toelichten waar informatie wordt gebruikt

Uitleg doel van het onderzoek (onderzoeken wat de ervaringen zijn en wat de pleegouder nodig heeft aan begeleiding in de toekomst)

Biografische gegevens

In welk jaar bent u geboren?

Wat is uw opleidingsniveau?

Hoe ziet uw gezinssamenstelling eruit?

Van welke instelling ontvangt u pleegzorgbegeleiding?

Bent u religieus? (Zo ja? Tot welke religie schaat u zichzelf?)

Bent u in Nederland geboren?

Betekenis zingeving

Wat is zingeving voor u?

In hoeverre bent u bezig met zingeving en levensvragen in het dagelijks leven?

Uitleg zingeving door interviewer

Zingeving gaat over wat je leven zin geeft. Het gaat over de betekenis die we aan gebeurtenissen geven en wat ons leven echt de moeite waard maakt. Vragen die we onszelf kunnen stellen zijn:

- Wat maakt het leven de moeite waard?
- Waar word ik nou echt gelukkig van?
- Waar krijg ik energie van?
- Hoe wil ik herinnerd worden?
- Wie staat er voor mij klaar?

Als we het hebben over zingeving onderscheiden we verschillende soorten zingeving van elkaar:

De eerste laag is alledaagse zingeving. Je hebt zin in een bepaald soort eten of je hebt zin om een activiteit te gaan ondernemen.

De tweede laag is existentiële zingeving. Dit kunnen vragen zijn als: Waar doe ik het allemaal voor? Wat heeft het voor zin? Dit is de laag van de levensvragen. Op deze laag kom je vaak als er tegenslagen zijn in het leven.

De derde laag is de levensbeschouwelijke zingeving. De antwoorden op levensvragen vormen je visie, perspectief en beschouwing op het leven.

De vierde en tevens de laatste laag is de religieuze zingeving. Op deze laag komen eigen overtuigingen, idealen en ervaringen in contact met die van de maatschappij. Dit kunnen religieuze overtuigingen zijn maar ook humanistische of atheïstische overtuigen. Iedereen heeft perspectieven op het leven vanuit de maatschappij of hun eigen opvoeding dus deze laag is op iedereen van toepassing.

Ervaringen

Kunt u eens teruggaan naar een belangrijk moment in uw leven, welk moment was dit?

Indien respondent niets kan bedenken: vragen naar waarvoor hij of zij dankbaar is of waar hij of zij tevreden mee is.

Wat dacht en voelde u toen?

Wat kunt u daar nog meer over vertellen?

Wat maakt dit moment zo belangrijk?

Wat maakt u gelukkig?

Doelvragen op de waarde.

Is er een recent een moment geweest waarop u niet gelukkig was?

Kunt u daar wat meer over vertellen?

Wat heeft u op de been gehouden tijdens/na dit moment?

Wat houdt u op dit moment bezig in het leven?

Vindt u uw leven momenteel betekenis- of waardevol?

Waarom wel/niet?

Wat is de invloed van het pleegouderschap op zingeving voor u?

Wat heeft het pleegouderschap u gebracht?

Zorgt het pleegouderschap voor belemmeringen in het realiseren van een voor u zo waardevol mogelijk leven?

Belemmeringen

Wat is de invloed van – *bovenstaande ervaring* – op zingeving voor u?

Zorgt – *bovenstaande ervaring* - voor belemmeringen in uw leven?

Zijn er belemmeringen op andere gebieden in uw leven?

Wat zijn deze belemmeringen?

Hoe was dit vòòr de ervaring?

Zou u hierin wat anders willen? Zo ja, wat?

Wat (of wie) zou u hierbij kunnen helpen?

Hulpbronnen

Praat u wel eens met iemand over wat voor u belangrijk is?

Over welke dingen praat u dan?

Met wie is dat?

Waar vinden die gesprekken plaats?

Praat u over de moeilijkheden in uw leven?

Praat u over wat goed gaat in uw leven of over waar u trots op bent?

Hoe komt u op het onderwerp? (Vraagt de ander ernaar bij u of begint u er zelf over?)

Wat heeft of kan de persoon waarmee u praat waardoor u naar hem/haar toe gaat?

Thema's zingeving

Onderstaande thema's komen het meest voor in hulpverleningsgesprekken met pleegouders (T. van der Meer, persoonlijke communicatie, 24 maart 2023). De thema's worden op kaartjes geschreven en voor de respondent neergelegd. Respondenten maken een onderscheid tussen wat wel en wat niet op hen van toepassing is en in welke mate.

- Rouw en verlies bij het verlies van een dierbare.
- Rouw en verlies in het algemeen (bijvoorbeeld verlies van contact met een dierbare of verlies door ziekte)
- Afgebroken pleegzorgplaatsing (rouw, verlies, zinloosheid, nieuwe relatie tot kind/pleegouder vormen).
- Grote verschillen in religieuze/levensbeschouwelijke overtuigingen tussen ouders en pleegouders.
- Grote verschillen in religieuze/levensbeschouwelijke overtuigingen tussen pleegouders en pleegzorgbegeleiders.
- Grote verschillen in culturele overtuigingen tussen pleegouders en ouders.
- Hoe houden pleegouders het vol met hun pleegkind die ingewikkelde problemen heeft?
- Suïcide gedachten (zinloosheid, doelloosheid, maatschappelijke desinteresse, trauma's, hopeloosheid).
- Eenzaamheid.
- Zorgen over toekomstbeeld.
- Ingrijpende gebeurtenissen.
- Motivatie voor therapeutische interventies.

Contact met de hulpverlening

Wat kunt u mij vertellen over het contact met uw pleegzorgbegeleider?

Kunt u iets vertellen over waar de gesprekken over gaan?

Waar ondersteunt de pleegzorgbegeleider u bij?

Bent u tevreden over dit contact? Waarom wel of niet?

Als we kijken naar begeleiding bij zingeving, heeft u het met uw pleegzorgbegeleider wel eens gehad over wat belangrijk is in uw leven? *(Kijkend naar de thema's op de kaartjes maar ook positieve gebeurtenissen)*

Had u het gevoel dat er voldoende naar u geluisterd werd?

Zo ja, hoe was dit voor u? Zo nee, wat maakt dat u dat op deze manier ervaarde? Wat zou u anders willen zien?

Over welke kwaliteiten/vaardigheden moet een pleegzorgbegeleider beschikken om op een juiste wijze met u in gesprek te gaan over zingeving/belangrijke momenten?

Kunt u een moment beschrijven waarop de pleegzorgbegeleider aandacht had voor uw verhaal met betrekking tot een betekenisvol moment?

Kunt u een moment beschrijven waarop de pleegzorgbegeleider onvoldoende aandacht had voor wat voor u betekenisvol is?

Met wie zou u willen praten over zingeving en levensvragen?

Met welke hulpverlener zou u willen praten over zingeving en levensvragen? Pleegzorgbegeleider of juist iemand die er verder vanaf staat?

Hoe kan deze persoon bij u herkennen of u behoefte heeft om te praten over zingeving?

Vindt u het een lastig onderwerp om over te praten?

Als wij een product zouden ontwikkelen voor de pleegouder en pleegzorgbegeleider om in gesprek te gaan over zingeving, waar zou dat dan aan moeten voldoen?

Wilt u nog wat kwijt over het onderwerp?

Aangeven bij wie pleegouders terecht kunnen voor eventuele nazorg.

7.4 Resultaten interviews

Interview pleegouder A afgenomen door Marijn van der Steen op 23 maart 2023	
Geslacht:	Man
Geboortejaar:	1947
Opleidingsniveau:	HBS-A
Geloofsovertuiging:	Geen
Gezinssamenstelling:	Pleegvader (opa), Pleegmoeder (oma) en twee kleinkinderen
Geboorteland:	Nederland
Belangrijkste uitkomsten:	– Belangrijke levensvragen zijn: Hoe lang houd ik het nog vol? Hoe hou ik het lastige gedrag van mijn pleegzoon vol? Doe ik het wel goed? – Ervaart het ondersteunen bij zware opvoedtaken als belangrijkste onderwerp tijdens begeleidingsmomenten. “Vroeger ging ik heel anders met de opvoeding om. Nu heb ik een pleegzoon die heel lastig gedrag kan vertonen. Ik ben blij dat de pleegzorgbegeleider me daarmee ondersteunt.” – Bespreekt zingevingsbehoeften met zijn partner en familie.
Fotosafari:	In dit interview is niet gewerkt met de fotosafari opdracht (wens van de respondent).
Ontwerpeisen:	De respondent vindt het belangrijk dat er een klik is tussen de pleegzorgbegeleider en pleegouder. Daarnaast is het belangrijk om gelijkwaardig te zijn en alles te kunnen vertellen.

Tabel 7.1. Uitkomsten interview pleegouder A

Interview pleegouder B afgenomen door Dagmar Heikamp op 23 maart 2023

Geslacht:	Vrouw
Geboortjaar:	1951
Opleidingsniveau:	ULO
Geloofsovertuiging:	Geen
Gezinssamenstelling:	Pleegvader (opa), pleegmoeder (oma) en twee kleinkinderen
Geboorteland:	Nederland
Belangrijkste uitkomsten:	– De vraag: “hoe houd ik het vol?” is een belangrijke levensvraag voor respondent. Dit heeft met name te maken met het pubergedrag van haar pleegzoon en de leeftijd van respondent. Respondent maakt zich zorgen over wat er met de kinderen gebeurt, mocht zij ziek worden. Het zorgen maken over het toekomstbeeld komt vaak voor. – Respondent is soms onzeker over het opvoeden, “doe ik het wel goed?” vraagt zij zich vaak af. – Het missen van vrijheid voelt soms als een belemmering. Er moet altijd rekening gehouden worden met de pleegkinderen. – Het belangrijkste moment in het leven van de respondent was het behalen van haar diploma. Toen dacht ze ‘zie je, ik kan het wel’. – Respondent zorgt voor anderen, de kleinkinderen, haar moeder. Dit houdt haar momenteel bezig in het leven. – Respondent praat het liefst met de betrokken pleegzorgbegeleider over wat er speelt in haar leven. Het is belangrijk dat de pleegzorgbegeleider empathisch is. Het hebben van een vertrouwensband en weinig wisselende hulpverleners komt ten goede in moeilijke gesprekken.
Fotosafari:	In dit interview is niet gewerkt met de fotosafari opdracht (wens van de respondent).
Ontwerpeisen:	Geen specifieke ontwerpeisen.

Tabel 7.2. Uitkomsten interview pleegouder B

Interview pleegouder C afgenomen door Dagmar Heikamp op 29 maart 2023

Geslacht: Vrouw

Geboortejaar: 1969

Opleidingsniveau: MBO

Geloofsovertuiging: Christelijk

Gezinssamenstelling: Vader, moeder, vier kinderen, momenteel één pleegkind

Geboorteland: Nederland

Belangrijkste uitkomsten:

- Respondent haalt voldoening uit het zorgen voor anderen. Dit is voor haar zingeving, ergens voldoening uit halen en iets betekenen voor de ander. Dit haalde ze vroeger met name uit de pleegzorg maar omdat de kinderen ouder worden voldeed dit niet meer. Hierom is respondent begonnen met werken in de huishoudelijke hulp. Momenteel zorgt dit ervoor dat ze haar leven waardevol vindt, het geeft haar zelfvertrouwen.
- Een gelukkige familie is voor respondent het belangrijkste. Dit is niet altijd zo geweest, toen de eerste pleegdochter 18 werd was het een tijd moeizaam. Het pubergedrag zorgde voor wrijvingen. Dit triggert respondent nog steeds. Bij de huidige plaatsing is respondent soms bang dat dit gedrag terugkomt. Ze vindt het van belang om dit met de pleegzorgbegeleider te bespreken. Wat iemand heeft meegemaakt kan van invloed zijn op de pleegzorgplaatsing.
- Het belangrijkste wat een pleegzorgbegeleider moet kunnen in situaties aanvoelen en hier daadkrachtig op reageren. Niet te bang zijn om iets bespreekbaar te maken.
- Het verliezen van vrijheid bij het opvangen van pleegkinderen wordt op sommige momenten als een belemmering ervaren.
- Respondent heeft momenten ervaart waarop zij het gevoel had dat ze niet gewaardeerd werd, mensen onderschatten vaak hoe zwaar pleegzorg is.
- In het verleden heeft respondent een pleegzorgbegeleider gehad die andere geloofsovertuiging had en dit liet merken in de begeleiding. Dit zorgde ervoor dat de klik er niet was.
- Respondent praat liever met de bekende pleegzorgbegeleider over zingeving dan met een onbekende, nieuwe hulpverlener.
- Respondent vindt het van belang dat een hulpverlener aandacht besteedt aan wie iemand nog meer is naast het pleegouderschap en of iemand genoeg voldoening haalt uit het pleegouderschap.

Fotosafari:

- Belangrijk moment in het leven van de respondent: screenshot van een gesprek met de ouder van een van de pleegkinderen. Het contact is goed, deze ervaring met pleegzorg maakt haar beseffen waar ze het voor doet. Respondent haalt hier veel geluk uit.
- Wat maakt u gelukkig: foto van het gezin op een bruiloft. Pleegkinderen die inmiddels niet meer bij respondent wonen staan hier ook op.

	– Met wie praat u over zingeving: beste vriendin. Respondent vindt het fijn dat deze vriendin niet meteen in oplossingen denkt, een luisterend oor is voldoende. Respondent vindt dit ook fijn bij een pleegzorgbegeleider, deze moet daadkrachtig zijn, niet oordelen en niet altijd meteen naar oplossingen zoeken.
Ontwerpeisen:	– Aandacht geven aan wat de pleegouder heeft meegemaakt en praten over welke invloed dit heeft op het pleegouderschap. – Oog hebben voor wie de pleegouder is als mens en wat zijn/haar leven zin geeft. – Geen oplossingsgerichte methode.

Tabel 7.3. Uitkomsten interview pleegouder C

Interview pleegouder D afgenomen door Dagmar Heikamp op 30 maart 2023

Geslacht: Vrouw

Geboortjaar: 1971

Opleidingsniveau: MBO

Geloofsovertuiging: Christelijk

Gezinssamenstelling: Vader, moeder, drie kinderen en een pleegkind

Geboorteland: Nederland

Belangrijkste uitkomsten:

- Respondent heeft vroeger zelf geen fijne jeugd gehad, dit was de motivatie om een pleegkind om te vangen. Het moois delen met iemand anders en een veilig thuis bieden. De ervaringen in haar jeugd zorgen ervoor dat het gedrag van haar pleegzoon haar in het verleden triggerde. Als hij dingen doormaakt (zoals nachtmerries), raakt dit haar.
- Respondent vindt haar leven betekenisvol door de mooie momenten met het gezin.
- Het contact met de ouder van haar pleegzoon verloopt niet altijd makkelijk. Door dingen die in het verleden van de pleegzoon zijn gebeurd verslechterde de band tussen ouder en pleegouder.
- Wisselende pleegzorgbegeleiders in het verleden waren niet altijd fijn. De pleegzorgbegeleider die er nu is, is goed, de gesprekken gaan met name over gezellige dingen of hoe het met de pleegzoon gaat. Eigen zingeving is geen gespreksonderwerp.
- Respondent vindt het fijn dat de gesprekken bij haar thuis zijn. Dat is vertrouwd en minder afstandelijk.
- Als respondent over zingeving wil praten dan doet zij dat het liefst met de bekende pleegzorgbegeleider dan met een nieuwe, onbekende hulpverlener. Dit hangt wel af van de klik die er is met de pleegzorgbegeleider, anders was het antwoord mogelijk anders geweest.

Fotosafari:

- Belangrijk moment: trouwfoto, met oudste dochter.
- Wat maakt u gelukkig: man en pleegzoon samen aan het mountainbiken.
- Met wie praat u over wat belangrijk is: ouders en vrienden. Het is belangrijk om niet het gevoel te hebben dat iets vertelt moet worden, dan vertelt respondent juist niets.

Ontwerpeisen:

- Respondent geeft aan dat het prettig is om met iets van kaartjes over zingevingsthema's in gesprek te gaan (net als in het interview). Dit maakt het makkelijker. Dit zorgt ervoor dat de respondent denkt 'oh, daar had ik nog niet aan gedacht'.

Tabel 7.4. Uitkomsten interview pleegouder D

Interview pleegouder E Afgenomen door Marijn van der Steen op 31 maart 2023

Geslacht: Vrouw

Geboortejaar: 1957

Opleidingsniveau: HBO

Geloofsovertuiging: Protestants

Gezinssamenstelling: Pleegmoeder met drie pleegkinderen.

Geboorteland: Nederland

Belangrijkste uitkomsten:

- Zingeving komt uit de religie van de respondent en is hier dagelijks mee bezig. De respondent deelt deze religie graag met haar pleegkinderen.
- De respondent haalt voldoening uit het zorgen voor anderen. Dit is dan ook de voornaamste reden om pleegkinderen in huis te nemen.
- Belangrijke levensvragen zijn: Hoe houd ik het vol? Hoe kan ik er voor mijn omgeving zijn? Hoe kan ik de meeste betekenis halen uit de pleegzorg?
- Belangrijke zingeving bij pleegouderschap is: Elke dag dat mijn pleegkinderen veilig zijn en zich gehoord en fijn voelen is één dag gewonnen.
- Een belangrijk onderwerp wat de respondent op dit moment bezighoudt is het met pensioen gaan. Ze voelt druk om haar pleegkinderen een goede plek te bieden.
- De respondent praat makkelijk over zingeving. Dit doet ze met buurtgenoten of mensen uit de kerk.
- De respondent geeft aan behoefte te hebben aan gesprekken over zingeving tijdens de pleegzorgbegeleiding.
- De respondent geeft aan dat het helpend is als een pleegzorgbegeleider al voor langere tijd verbonden is aan de pleegouder. Dit maakt het makkelijker om dieper gaande gesprekken te voeren.

Fotosafari:

- Belangrijk moment: Het uitdelen van tulpen aan dorpsgenoten.
- Wat maakt u gelukkig: Familiefoto. Liefde, harmonie en veiligheid zijn hierbij belangrijke waarden om gelukkig te zijn.
- Met wie praat u over wat belangrijk is: Dorpsgenoten en mensen uit de kerk.

Ontwerpeisen:

De pleegzorgbegeleider moet prikkelende vragen durven te stellen.

Tabel 7.5. Uitkomsten interview pleegouder E

Interview pleegouder F Afgenomen door Marijn van der Steen op 3 april 2023

Geslacht:	Vrouw
Geboortjaar:	1951
Opleidingsniveau:	MBO
Geloofsovertuiging:	Geen
Gezinssamenstelling:	Pleegmoeder, pleegvader en pleegkind.
Geboorteland:	Nederland
Belangrijkste uitkomsten:	– Respondent praat over zingeving met haar man en twee vrienden. – Respondent ervaart het contact met biologische ouders als grootste belemmering in de pleegzorg. – Respondent vindt het praten over zingeving een stuk makkelijker als iemand hetzelfde heeft meegemaakt. – Respondent heeft behoefte aan gesprekken die niet aan de oppervlakte blijven. De respondent vindt het belangrijk om zich gehoord te voelen. – De respondent geeft aan dat erkenning vanuit de pleegzorgbegeleiding fijn is. De respondent heeft een pleegzoon met lastige problematiek. Het kan als een opluchting voelen als anderen zich verdiepen in ADHD of hechtingsproblematiek.
Fotosafari:	– Belangrijk moment: Foto van pleegkinderen. Het belangrijke moment dat de respondent koos voor het pleegouderschap. – Wat maakt u gelukkig: Een tafel vol pleegkind, vrienden, man. Roering en gezelligheid zijn belangrijke waarden. – Met wie praat u over wat belangrijk is: Vrienden die soortgelijke gebeurtenissen hebben meegemaakt.
Ontwerpeisen:	Geen specifieke ontwerpeisen.

Tabel 7.6. Uitkomsten interview pleegouder F

Interview pleegouder G afgenomen door Dagmar Heikamp op 3 april 2023

Geslacht: Vrouw

Geboortejaar: 1970

Opleidingsniveau: HBO

Geloofsovertuiging: Christelijk

Gezinssamenstelling: Vader, moeder, drie dochters, pleegdochters

Geboorteland: Nederland

Belangrijkste uitkomsten:

- Voor respondent is het geloof het belangrijkste. Hier put zij veel kracht uit en dit komt dagelijks voor in het ochtend- en avondritueel. Het geloof heeft respondent door moeilijke tijden heen geholpen.
- Na een periode van ziekte is respondent na gaan denken over het leven en is zij van baan verandert.
- De puberleeftijd van haar pleegdochter vindt respondent een lastige fase.
- De gesprekken met de pleegzorgbegeleider gaan met name over de pleegdochter, niet zozeer over de pleegouder zelf.
- Of de respondent liever met de pleegzorgbegeleider of een geestelijk verzorger in gesprek zou gaan over zingeving, hangt af van de situatie. Hier kan respondent op voorhand geen antwoord op geven.
- Respondent vindt het belangrijk dat de pleegzorgbegeleider door durft te vragen. Ook wanneer een pleegouder aangeeft dat het goed gaat, moet hij of zij goed letten op non-verbale signalen.
- In het verleden heeft de respondent wel eens meegemaakt dat er een pleegzorgbegeleider was die vooral theoretisch was ingesteld. Dit zorgde ervoor dat de pleegouder niet alles meer vertelde, omdat alles erger werd gemaakt dan het was. Respondent vindt normaliseren een belangrijke eigenschap van een pleegzorgbegeleider. Net als empathisch zijn.
- In gesprek gaan over ingrijpende gebeurtenissen en eventuele triggers daarin bij een pleegzorgplaatsing, zijn volgens respondent erg belangrijk om het over te hebben met de begeleiding.

Fotosafari:

- Belangrijk moment: Respondent heeft een heftige vorm van kanker gehad. Het geloof was hierin de belangrijkste kracht, dit heeft haar op de been gehouden.
- Wat maakt u gelukkig: Het hele gezin bij elkaar en de natuur
- Met wie praat u over wat belangrijk is: Man, vriendinnen, moeder en dochters. Maar ook juist met vreemden over zingeving. Helemaal in de periode van ziekte, respondent vindt het belangrijk om hierover te praten en de visie van anderen te horen/te begrijpen.

Ontwerpeisen:

- Een product met kaartjes wat ruimte biedt om goed door te vragen.
- Als de pleegouder mee kan kijken, zorgt dit ervoor dat hij of zij aan het denken wordt gezet over verschillende thema's.

Tabel 7.7. Uitkomsten interview pleegouder G

Interview pleegouder H Afgenomen door Marijn van der Steen op 12 april 2023

Geslacht: Man

Geboortejaar: 1966

Opleidingsniveau: HBO

Geloofsovertuiging: Christelijk

Gezinssamenstelling: Vader, moeder, zoon, dochter, pleegzoon

Geboorteland: Nederland

Belangrijkste uitkomsten:

- Respondent haalt zingeving uit er voor een ander zijn. Dit is één van de redenen om een pleegzoon in huis te nemen. Maar ook in zijn omgeving zorgt hij veel voor anderen.
- Respondent hecht veel waarde aan tijd voor jezelf maken. Hij noemt dit “opladen”. Om naast de pleegouder, ouder en mantelzorger ook tijd voor jezelf/ leuke dingen te maken zijn belangrijke momenten.
- De respondent ziet zijn pleegzoon als “eigen”. Deze hoort bij het gezin.
- De respondent voert gesprekken over zingeving met vrienden die hij al zijn hele leven kent. Het is makkelijker om over zingeving te praten doordat hij deze vrienden al zo lang kent.
- De respondent heeft behoefte om meer over zingeving te praten met de pleegzorgbegeleider.
- De respondent vindt betrokkenheid zeer belangrijk bij een pleegzorgbegeleider.

Fotosafari:

- Belangrijk moment: Een vakantiefoto met zijn vrouw en kinderen. Het belangrijke moment om tijd voor de familie te nemen en op te laden.
- Wat maakt u gelukkig: Naar een concert gaan met vrienden.
- Met wie praat u over wat belangrijk is: Foto van dezelfde vrienden van het concert. Deze vrienden kent hij al zijn hele leven.

Ontwerpeisen:

- De respondent geeft aan dat het fijn is als er een structuur in het gesprek over zingeving zit.
- Een punt zou moeten zijn: Wat houdt je op de been? En wat speelt er in je leven?

Tabel 7.8. Uitkomsten interview pleegouder H

Interview pleegouder I afgenomen door Marijn van der Steen op 20 april 2023

Geslacht: Vrouw

Geboortejaar: 1966

Opleidingsniveau: HBO

Geloofsovertuiging: Christelijk

Gezinssamenstelling: Man, vrouw, 5 biologische kinderen, 3 pleegkinderen

Geboorteland: Nederland

Belangrijkste uitkomsten:

- Bij het woord zingeving denkt de respondent aan alles wat het leven zin geeft. Dit gaat volgens de respondent over meer dan alleen religie.
- De respondent haalt zingeving uit de kleine geluksmomenten in het leven.
- De respondent runt een zorgboerderij. Dit maakt dat ze dagelijks bezig zijn met zingeving. Ze denkt dagelijks na over hoe ze het leven zinvol kan maken voor cliënten.
- Een belemmering in de pleegzorg is het missen van momenten voor jezelf. De respondent zou graag weer eens op vakantie gaan.
- Het opvoeden van pleegkinderen met lastige problematiek voelt soms alsof je altijd aan het werk bent.
- De respondent had voor het pleegouderschap niet gerealiseerd hoeveel impact het zou hebben. Het hebben van pleegkinderen voelt zwaarder dan het opvoeden van biologische kinderen.
- De respondent vindt het fijn om zingeving te bespreken met andere pleegouders.
- De respondent heeft behoefte aan gesprekken over zingeving met de pleegzorgbegeleider.

Fotosafari:

- Belangrijke gebeurtenis: Toen de respondent 18 jaar oud was. Dit moment is ze op een andere manier naar de wereld gaan kijken. Het besef dat er meer in de wereld is dan wat ze daarvoor had gekend.
- Wat maakt u gelukkig: De kleine dingen in het leven. Omdat de respondent een druk leven heeft zijn de momenten zoals samen koffiedrinken geluksmomentjes.

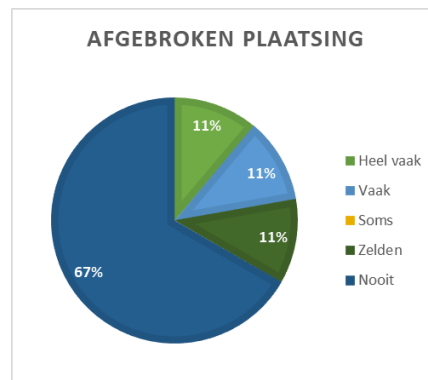
	- Met wie bespreekt u belangrijke gebeurtenissen: Met collega's, eigen kinderen en in de kerk.
Ontwerpeisen:	- Luistervaardigheden en inlevingsvermogen van de pleegzorgbegeleider. - Aandacht voor het ontlasten van pleegouders.

Tabel 7.9. Uitkomsten interview pleegouder I

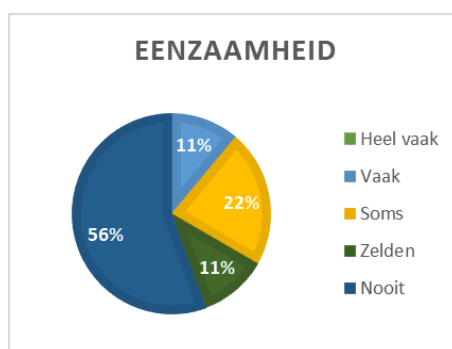
7.5 Overzicht belangrijke thema's

Figuur 7.1. Cirkeldiagram 1

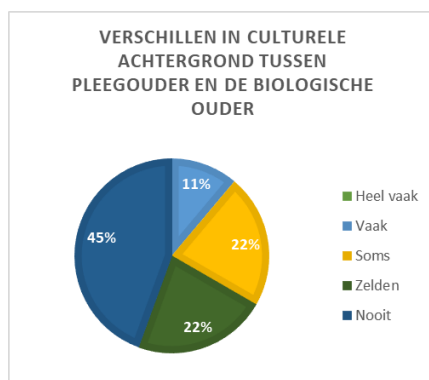
Figuur 7.2. Cirkeldiagram 2

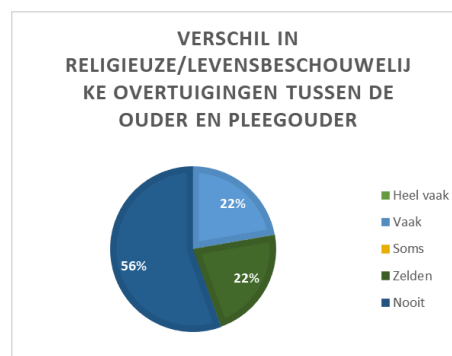
Figuur 7.3. Cirkeldiagram 3

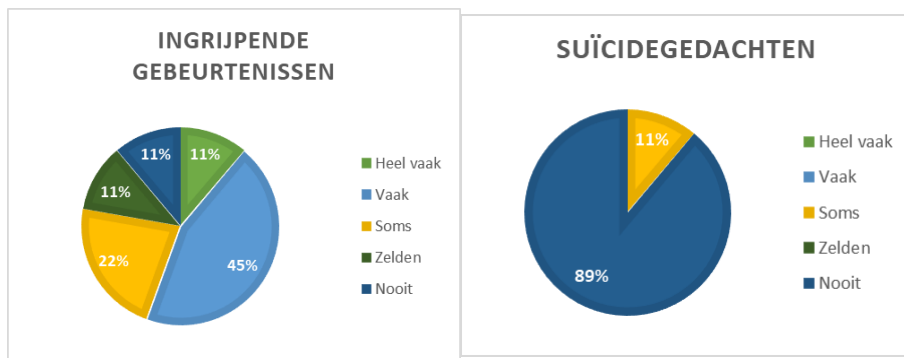
Figuur 7.4. Cirkeldiagram 4

Figuur 7.5. Cirkeldiagram 5

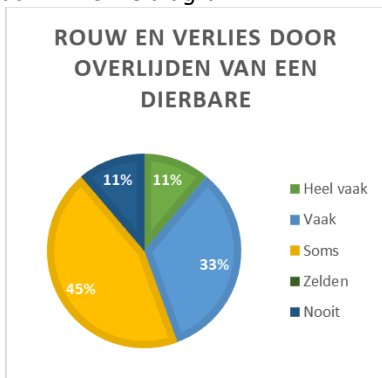

Figuur 7.6. Cirkeldiagram 6

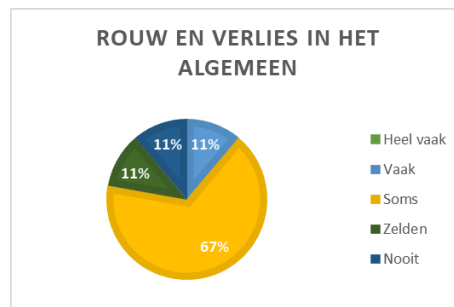

Figuur 7.7. Cirkeldiagram 7

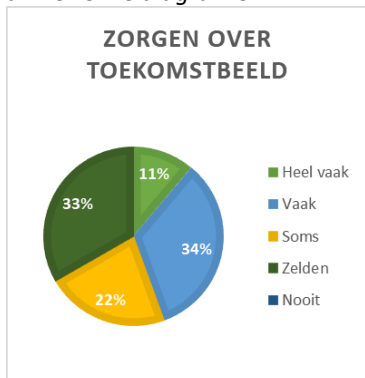
Figuur 7.8. Cirkeldiagram 8

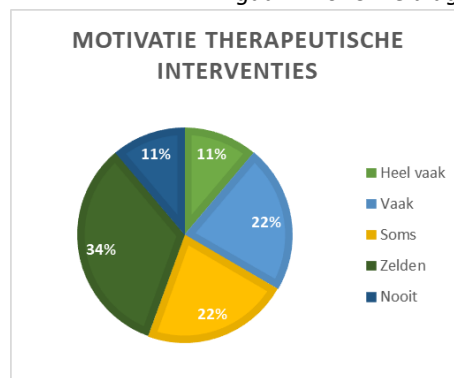
Figuur 7.9. Cirkeldiagram 9

Figuur 7.10. Cirkeldiagram 10

Figuur 7.11. Cirkeldiagram 11

Figuur 7.12. Cirkeldiagram 12

7.6 Toestemmingsformulier pleegouders

Toestemmingsformulier

Kenniswerkplaats Zingeving en Geestelijke Verzorging

Door dit document te ondertekenen, verklaart u het volgende:

- Ik heb de informatiebrief gelezen. Ook kon ik vragen stellen. De vragen die ik gesteld heb zijn voldoende beantwoord. Ik had genoeg tijd om te beslissen of ik meedoe.
- Ik weet dat meedoen vrijwillig is. Ook weet ik dat ik op elk moment na het ondertekenen van dit formulier kan beslissen om te stoppen met het onderzoek. Daarvoor hoef ik geen reden te geven.
- Ik weet dat sommige mensen mijn gegevens kunnen inzien. Die mensen staan vermeld in deze informatiebrief.
- Ik geef toestemming voor het verzamelen en gebruiken van mijn gegevens op de manier en voor de doelen die in de informatiebrief staan.
- Ik weet dat ik op elk moment inzicht kan krijgen in de over mij verzamelde gegevens.
- Ik geef toestemming voor het delen van de bewerkte gegevens voor toekomstig onderzoek. Deze toestemming kan ik op elk moment terugtrekken.
- Ik geef toestemming om mijn gegevens nog 10 jaar na dit onderzoek te bewaren.
- Ik wil meedoen aan dit onderzoek.

Naam deelnemer:

Handtekening:

Datum : __ / __ / __

Ik verklaar dat ik deze deelnemer volledig heb geïnformeerd over het genoemde onderzoek.

Als er tijdens het onderzoek informatie bekend wordt die de toestemming van de deelnemer zou kunnen beïnvloeden, dan breng ik hem/haar daarvan tijdig op de hoogte.

Naam onderzoeker (of diens vertegenwoordiger):

Handtekening:

Datum: __ / __ / __

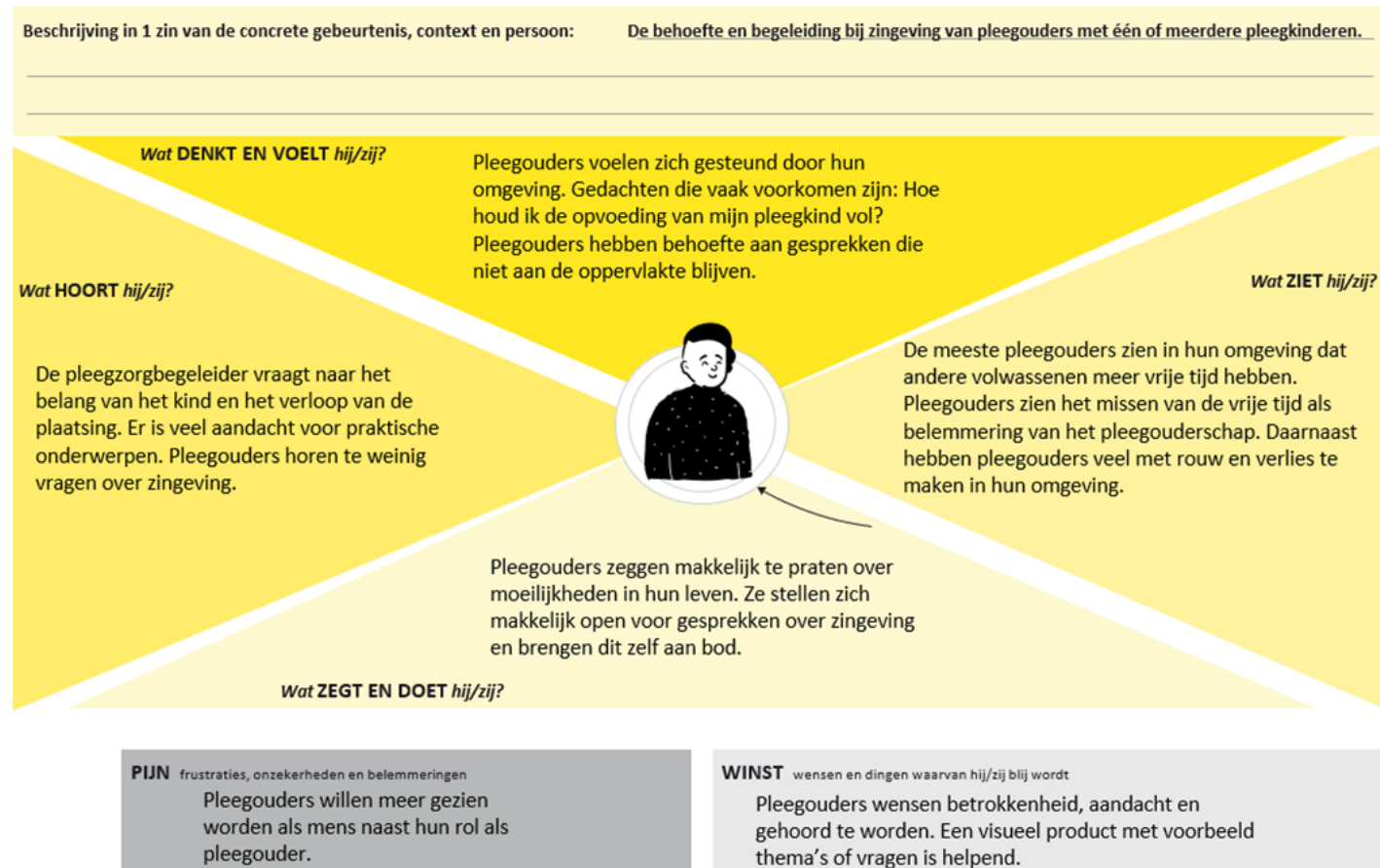
De deelnemer krijgt een volledige informatiebrief mee, samen met een kopie van het getekende toestemmingsformulier.

Het ondertekende toestemmingsformulier kunt u sturen naar e-mailadres zingevingspleegzorg@jeugdhulp-friesland.nl of afgeven bij de onderzoeksstagiaire die bij u langskomt.

Figuur 7.13. Toestemmingsformulier pleegouders

Bijlage. 8 Empathy map pleegouders

Empathy map

Figuur 8.1. Empathy map pleegouders

Bijlage 9. Aanvullend literatuuronderzoek

9.1 ABC-model

Het ABC model staat voor: aandacht, begeleiding en crisis. Aandacht is in alle situaties belangrijk. Het lijden (h)erkennen, open vragen stellen, oprechte interesse tonen, respectvol en warm zijn, luisteren, aansluiten bij de ander (Bies, 2018). De begeleiding kan bestaan uit praten over het verleden, heden en de toekomst. In gesprek gaan met de cliënt over wat zijn/haar behoeften en zorgen zijn (Bies, 2018). Is er een crisisinterventie nodig kan hulp ingeschakeld worden van de geestelijk verzorger (Bies, 2018).

9.2 De narratieve benadering

Bij de narratieve benadering staat het verhaal van de cliënt centraal (Mönnink, 2018). Volgens Mönnink (2018) zijn er drie aspecten van groot belang bij de narratieve benadering: de behoefte aan ordening en structuur, de behoefte stil te staan bij existentiële vragen, de behoefte om het verhaal te vertellen. Verhalen helpen de cliënt om bewust te worden van zijn/haar geschiedenis. De professional begeleidt dit door erkenning te geven aan het verhaal van de cliënt, verhalen samen te vatten en te parafraseren. Op deze manier zorgt de professional voor ordening in het verhaal. Hierbij heeft de professional aandacht voor het verleden, het heden en de toekomst.

Doelen van de narratieve benadering zijn:

- Stil staan bij zingevingsvragen.
- Woorden geven aan verlies en de impact.
- Het verhaal van het leven herschrijven.
- Een verhaal ontwikkelen van hoop, dromen, doelen en intenties voor het leven.
- Een heldere kijk op problemen ontwikkelen.
- Bewustwording van wat waardevol en belangrijk is.

9.3 Positieve Gezondheid

Een veel ingezette gesprekstool bij zingeving is de Positieve Gezondheid (Van den Brekel-Dijkstra, 2019). Naast de fysieke, mentale en de sociale component staat betekenisgeving centraal. Uit onderzoek van Brekel-Dijkstra (2019) blijkt dat aandacht voor zingeving bijdraagt aan een gezonde levensstijl. Zingeving wordt hier verdeeld in de volgende aspecten: zinvol leven, levenslust, idealen willen bereiken, vertrouwen hebben, accepteren, dankbaarheid, blijven leren. Deze aspecten worden gebruikt als gesprekstool voor Positieve Gezondheid gericht op zingeving (Van den Brekel-Dijkstra, 2019). Bij het bespreken van deze aspecten krijgt de cliënt inzicht wat belangrijk is voor hem/haar. Vanuit deze idealen of behoefte komen cliënten tot doelen voor zichzelf, voor iets wat ze zelf willen veranderen (en niet wat moet).

9.4 Zingevende gespreksvoering

Vossel en van Hout (2022) hebben een handelingsmodel ontwikkeld wat vaardigheden en werkvormen voor begeleiding bij zingeving biedt. De vier aspecten van deze zingevende communicatie zijn: traagheid, waarden, raadselachtigheid en ambivalentie. Traagheid gaat over levensvragen. Er zijn geen snelle oplossingen voor deze levensvragen maar het gaat om het aanvaarden van de pijn. Het aspect waarden gaat over wat cliënten werkelijk belangrijk vinden. Begeleiding hierbij is vooral gericht

op zelfreflectie. Het gaat erom dat cliënten vanuit intrinsieke motivatie durven kiezen wat voor hen werkelijk belangrijk is. Raadselachtigheid gaat over ervaringen waarbij woorden te kort schieten. Het gaat hierbij over het aanvaarden van onzekerheid. Het laatste aspect ambivalentie gaat over tegenstrijdige gevoelens. Deze gaan vaak gepaard met zinvragen. Het gaat over het aanvaarden van deze innerlijke tegenstrijdigheden en het openen van nieuwe perspectieven.

In onderstaande tabellen is een overzicht te zien over de werkwijze per aspect. Het is van belang om te realiseren dat zingeving niet een methodische werkwijze is die afgewerkt kan worden. Zingevende gesprekken kunnen eenvoudig worden toegepast in andere hulpverleningstrajecten.

Traagheid	
Werkwijze	- Gevoelsreflecties - Stiltes - Focussen - Mindfulness - Present zijn
Valkuilen	- Oplossingsgericht werken - Vermijden van intense gevoelens

Tabel 9.1. Traagheid

Waarden	
Werkwijze	- Zelfreflectie - Motiverende gespreksvoering - Systematische reflectie op waarden
Valkuilen	- Te weinig aandacht voor kwetsbaarheid - Maakbaarheidsillussie

Tabel 9.2. Waarden

Raadselachtigheid	
Werkwijze	- Aandacht voor rituelen, metaforen en verhalen - Gebruik maken van de verbeelding
Valkuilen	- Streven naar rationele verklaringen - De levensvraag diskwalificeren als vaag

Tabel 9.3. Raadselachtigheid

Ambivalentie	
Werkwijze	- Dialoog - Oordeelvrij luisteren - Mindfulness - Losdenkoefeningen
Valkuilen	- Streven naar eenduidigheid - Voortijdig oordelen

Tabel 9.4. Ambivalentie

9.5 Aanpak aanvullend literatuuronderzoek

Het doel van het aanvullend literatuuronderzoek is om te onderzoeken welke methodieken over zingeving er al bekend zijn. Bij het ontwikkelen van het product wordt meegenomen welke methoden bewezen helpend zijn bij het gesprek over zingeving. Bovenstaande bronnen zijn zorgvuldig uitgezocht. De werkwijze hierbij is het filteren van de resultaten op Google Scholar, PubMed en de Hanzeworldcat. Hierbij zijn de volgende zoektermen gebruikt: Begeleiden bij zingeving, communiceren over zingeving, zingevende gespreksvoering, praten over zingeving. Deze termen zijn zowel in het Nederlands als in het Engels gebruikt. Vervolgens is er een filter toegepast om alleen bronnen te krijgen vanaf het jaar 2017. Vervolgens zijn de bronnen geselecteerd op titel en samenvatting. Dit maakt dat er uiteindelijk is gekozen voor het ABC-model, de narratieve benadering en Positieve Gezondheid. Het boek Zingevende gespreksvoering is geïmplementeerd uit de praktijk. Uit gesprekken met de geestelijk verzorgers en andere experts bleek dat dit een bekend boek is bij het begeleiden bij zingeving. Wat dit boek belangrijk maakt is dat het praktische tools biedt voor het begeleiden bij zingeving. Uit de ontwerpeisen voor het product blijkt dat dit een belangrijke eis is vanuit de pleegzorgbegeleiders.

De eerste bron is Bies (2018). In deze masterscriptie worden veelgebruikte methodieken voor zingeving en herstel samengevoegd. Pleegzorgbegeleiders kunnen een door het SKJ erkende training volgen over zingeving en levensvragen. In deze training wordt ervan uitgegaan dat professionals in de jeugdzorg in staat zijn om Aandacht te besteden aan zingeving. De Begeleiding vindt plaats door verkenning van de levensvragen en wat betreft de Complexe zorg bij zingeving, dat vindt plaats door de geestelijk verzorger binnen Jeugdhulp Friesland (T. van der Meer, persoonlijke communicatie, 24 maart 2023). Hierbij is het ABC model van toepassing op het onderzoek. De volgende bron gaat over de narratieve benadering. Mönnink (2018) heeft een boek geschreven over verlieskunde. In dit boek wordt een belangrijke koppeling gemaakt tussen de narratieve benadering en zingeving. Deze bron is relevant omdat Drs. De Mönnink grondlegger is van verlieskunde. Als derde bron is er gekozen voor Van den Brekel-Dijkstra (2019). Deze bron gaat over Positieve Gezondheid. Het is bekend dat Positieve Gezondheid gaat over fysieke en mentale gezondheid. Wat deze bron zo belangrijk maakt is dat het een koppeling maakt tussen Positieve Gezondheid en zingeving. De laatste bron gaat over het boek: Zingevende gespreksvoering (Vosselman & Van Hout, 2022). Dit boek geeft handvatten om gestructureerd het gesprek over zingeving aan te gaan. Deze bron geeft voorbeelden van gesprekstechnieken en attitudes die ingezet kunnen worden bij verschillende onderwerpen over zingeving.

Bijlage 10. Gesprekssamenvatting experts

Gesprekssamenvatting 4 april 2023

Betrokkenen	Dr. Daniëlle van de Koot-Dees - Associate lector professioneel opvoeden. Dr. Gert Vierwind - Hulpverlener en theoloog gespecialiseerd in zingevingsvragen.
Belangrijkste uitkomsten	- Na het voorleggen van de uitkomsten van onze interviews geeft dr. Van de Koot-Dees aan deze thema's ook veel in de praktijk tegen te komen. Vooral de levensvraag "hoe houd ik het vol?" Ook de culturele verschillen tussen ouders en pleegouders is een veelvoorkomend thema. Wel geeft ze als tip om goed na te denken over of het zingeving betreft. - Een belangrijke vraag in dit gesprek was "moeten we op één thema richten? Of zou het zinvol zijn om zingeving in het algemeen te gebruiken?" Dr. Vierwind geeft aan dat een thema zoals "hoe houd ik het vol?" al een breed begrip is. Onder dit thema vallen ook weer andere vragen en onderwerpen. - Mooie vragen binnen dit thema zijn: Ben jij als pleegouder nog in beeld? Wie ben jij als mens naast het pleegouderschap? Ontleen jij hier nog energie aan? Deze vragen en dit thema sluiten heel mooi aan bij zingeving aldus dr. Vierwind. - Belangrijk bij het ontwerpen van een product is dat het geen vragenlijst wordt dat afgewerkt moet worden. Aandacht aan zingeving besteden betreft een "mindset". Als de begeleiders hier oor naar hebben is dit een manier van werken (dr. Vierwind). Kunnen deze begeleiders goed luisteren en hun oplossingen aan de kant zetten? - Levensbeschouwing en religie verschillen vaak tussen pleegouder en pleegzorgbegeleider (dr. Van de Koot-Dees). Het is belangrijk dat een professional zich bewust is van zijn/haar overtuigingen en idealen. Dit kan soms een blinde vlek zijn bij professionals. - Het is een tip om bij het maken van jullie product aandacht te hebben voor reflectie van de begeleider zelf (dr. Vierwind). - Op de vraag "wat zijn belangrijke voorbeeldvragen die gekoppeld kunnen worden aan ons product? Kregen we de volgende antwoorden: Waar loop jij met het opvangen van kinderen op leeg? Wat vind je echt moeilijk (alleen al dat ze het echt moeilijk mogen vinden)? Waar krijg je energie van? Welke gedachtes helpen jou? Waarvoor schaam je je? Wanneer ben je bang voor wat anderen van je denken? Wat lukt nog niet wat je wel graag zou willen?

Tabel 10.1. Gesprekssamenvatting experts

Bijlage 11. Gesprekssamenvatting evaluatie prototype

Gesprekssamenvatting 11 april 2023

Betrokkenen	Geestelijk verzorger bij Jeugdhulp Friesland en opdrachtgever
Belangrijkste uitkomsten	- In dit gesprek hebben we het idee van een landkaart gepresenteerd. Een kaart waarop verschillende thema's staan rondom de vraag "hou houd ik het pleegouderschap vol?". Op die thema's komen dan nummers en die zijn dan weer verbonden aan een aantal losse kaartjes met vragen. In de handleiding willen we een stukje zelfreflectie voor de pleegzorgbegeleider meenemen, zodat zij stil staan bij wat hun eigen zingeving van invloed kan zijn. Deze ontwerpeis hebben we uit het gesprek met de experts gehaald. De geestelijk verzorgers geven aan onder de indruk te zijn, op deze manier wordt er aan alle belangrijke aspecten gedacht. Het wordt op deze manier een mooie tool. - De geestelijk verzorgers benoemen een landkaart een prachtig idee te vinden. Het is een mooie metafoor voor het leven en de belevingswereld van die pleegouder. Het landschap kan als een zoekplaat gebruikt worden, het hoeft niet in één keer goed te zijn, je kunt eerst links verkennen bijvoorbeeld maar daar vind je het niet. Dus dan kun je rechts gaan verkennen. - Er bestaat een boek, de atlas van de belevingswereld. Dit gaat ook over het ontdekken van een landschap. Dit zijn nog met name algemene voorbeelden. Het zou goed zijn als hier een variant op komt speciaal voor pleegouders. - Als het een optie is, zou het mooi zijn om pleegouders mee te nemen in het tekenen van de landkaart om hen hierin regie te geven. - Onderdelen kunnen zijn: bergen, dalen, eilanden die nog niet zichtbaar zijn, welke bronnen zitten er in het landschap. - Een ontwerpeis vanuit de geestelijk verzorger is om de huisstijl van de organisatie te gebruiken.

Tabel 11.1. Gesprekssamenvatting evaluatie prototype

Bijlage 12. Ontwerp prototype

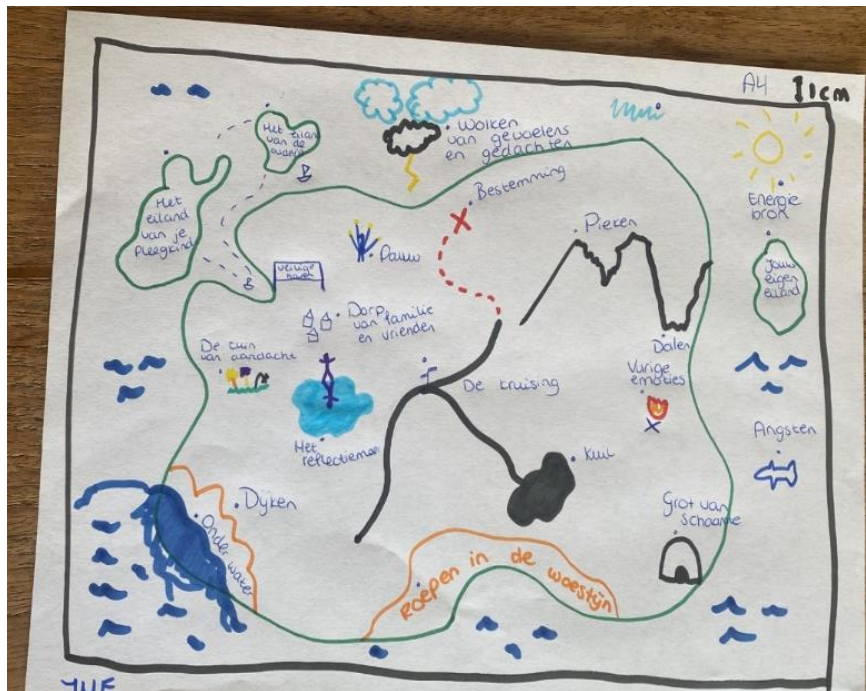
Het ontwerpen van het prototype is uitgevoerd aan de hand van de vier thema's uit het boek Zingevende gespreksvoering van Vosselman en van Hout (2022). We hebben deze naast de werkende factoren vanuit de Positieve Gezondheid (Van den Brekel-Dijkstra, 2019) gelegd en zo vier thema's opgesteld. Namelijk traagheid, waarden, raadselachtigheid en ambivalentie. De narratieve benadering is verwerkt in het advies door in de vragenkaarten aandacht te besteden aan de doelen van de narratieve benadering (bijlage 9). We hebben de opgestelde vragen gekoppeld aan deze thema's, vervolgens zijn deze weer onderverdeeld in kleine thema's en daaraan hebben we een metafoor gekoppeld. Metaforen leiden tot herkenning, inspiratie en tevredenheid. Ze maken een thema levendig en kunnen zorgen voor nieuwe inzichten (Van, 2022). Een groot aantal mensen staat open voor het werken met metaforen (Kempeneers, 2005). De metaforen komt op de landkaart (voorbeeld: een tuin van aandacht, op de landkaart een bloementuin en vragen die gaan over waar pleegouders aandacht aan willen geven en waar ze minder aandacht aan willen geven). Na het opstellen van de thema's hebben we zelf een schets gemaakt van hoe wij de kaart voor ons zien. We hebben een vormgever benaderd om ons te helpen met het uitvoeren van een product dat er verzorgd en duidelijk uit ziet. Een ruwe schets van de vormgever en onze eigen thema's leggen we voor aan betrokkenen (bijlage 13). Na het ontvangen van feedback op ons prototype gaan we samen met de vormgever kijken hoe alle ontwerpeisen verwerkt kunnen worden tot een complete gesprekstool.

Om pleegzorgbegeleiders informatie te geven over hoe zij het product kunnen gebruiken voegen we een handleiding toe aan de kaart. Hierin staat omschreven wat de aanleiding is voor het ontwikkelen van de tool, de verschillende manieren waarop het kan worden ingezet, wat vaardigheden en valkuilen zijn bij het inzetten van de tool, wanneer er moet worden doorverwezen, wat er nog meer ingezet kan worden bij het gesprek over zingeving en daarnaast bevat de handleiding oefeningen om de professional bewust te maken van de invloed van zijn/haar eigen waarden op de hulpverlening. De aandachtspunten van het ABC model hebben we in de handleiding verwerkt door aan te geven wat het belang is van **Aandacht** besteden aan zingeving bij de pleegouder, te **Begeleiden** bij de verkenning van de levensvragen en te verwijzen naar geestelijk verzorgers indien er sprake is van **Crisis/Complexe zorg**.

Bijlage 13. Low fidelity prototype

13.1 Aanpak lo-fi prototyping

In de developfase is er gekozen voor het inzetten van de lo-fi prototyping methode. Hier hebben we voor gekozen omdat het laten maken van een high fidelity prototype met een hoge mate van detail tijd en geld kost (Van 't Veer et al., 2022). We willen dan ook graag dat we met een volledig kloppend product naar een vormgever kunnen. Onderstaande schets hebben we daarom als low fidelity prototype meegenomen naar bijeenkomsten met de betrokkenen.

Figuur 13.1. Schets prototype

Onze onderzoeksvraag bij deze stap is 'Op welke manier kan het prototype nog worden aangepast zodat het aansluit bij de wensen en behoeften van de professional en de pleegouder?'. Omdat professionals autonoom werken is het belangrijk dat het ontwerp aansluit bij hun cultuur en waarden, betrekken we hen intensief bij het ontwerpproces. Zo voelen zij zich eigenaar van het product en dit kan de motivatie om het product daadwerkelijk in te zetten bevorderen (Van 't Veer et al., 2022). We richten ons in dit onderzoek op pleegzorgbegeleiders, maar we sluiten niet uit dat dit product ook ingezet kan worden door andere disciplines. Ook geestelijk verzorgers en gedragswetenschappers vragen we daarom om hun visie. Daarnaast kan een geestelijk verzorger feedback geven op de kwaliteit van de zingevingsvragen en heeft de gedragswetenschapper goed zicht op welke belemmeringen pleegzorgbegeleiders kunnen ervaren in gesprekken met pleegouders.

13.2 Uitkomsten

In onderstaande gesprekken hebben we het idee van een landkaart gepresenteerd. Een kaart waarop verschillende thema's (verwerkt als metafoor) staan rondom de vraag "hou houd ik het pleegouderschap vol?". Deze thema's zijn dan weer verbonden aan een aantal losse kaartjes met vragen over zingeving.

Gesprekssamenvatting 19 april 2023

Betrokkenen	- Geestelijk verzorger van Jeugdhulp Friesland - Drie pleegzorgbegeleiders van Jeugdhulp Friesland - Gedragswetenschapper pleegzorg van Jeugdhulp Friesland
Belangrijkste uitkomsten	- Het is een mooie gesprekstool die pleegzorgbegeleiders zeker mee zouden nemen naar gezinnen. Pleegzorgbegeleiders geven aan dat zij vinden dat iedereen een geplastificeerde versie in zijn tas zou moeten hebben. Qua grootte is een A4 dan een prettig formaat. - Het is een laagdrempelige manier om over het onderwerp praten, de pleegouder kan meekijken en het product kan ook voor een paar vragen gebruikt worden en dan weer aan de kant worden gelegd. Het is niet zo dat het als een spel persé afgemaakt moet worden. - Mooi dat er aandacht wordt besteed aan familie en vrienden, dat vinden pleegzorgbegeleiders heel handig om zicht op te hebben. - Dit product is precies waar de behoefte van pleegzorgbegeleiders ligt, iets wat zo mee kan naar een gesprek en wat niet te veel extra tijd kost om voor te bereiden. Het is fijn dat het flexibel is hoe het product kan worden ingezet. - Het product past bij de doelgroep, ook met name omdat het voor Friese pleegouders is. Pleegzorgbegeleiders merken dat zij vaak nuchter naar dit soort onderwerpen kijken. Dit product maakt dit het begrip "zingeving" wat makkelijker. - Pleegouders kunnen zelf aangeven waar ze het over willen hebben. Ook juist de onderwerpen die ze niet uitkiezen kunnen interessant zijn. Het kan ook mooi zijn om pleegouders er even een paar weken over te laten nadenken en het product er dan weer bij te pakken. Vaak staan pleegouders hier wel voor open. - Naast dat het voor pleegouders wat kan opleveren denken de pleegzorgbegeleiders dat het ook voor hen fijn is om de pleegouder nog beter te leren kennen, met dit product komen er mogelijk weer nieuwe onderwerpen naar boven. - De vragen zijn goed en sluiten aan bij zingeving. - Van belang is om een handleiding erbij te doen waarop staat op welke verschillende manieren de landkaart kan worden ingezet. Verder zijn er geen verbeterpunten.

Tabel 13.1. Gesprekssamenvatting Low Fidelity 1

Gesprekssamenvatting 21 april 2023

Betrokkenen	- Pleegzorgbegeleider van Jeugdhulp Friesland - Pleegouder
Belangrijkste uitkomsten	- De landkaart is visueel aantrekkelijk en het zou goed ingezet kunnen worden in gesprekken. - Een thema over het geloof mist nog op de kaart. Dit was boven in de kaart vormgegeven door een soort mist, omdat we het lastig vinden om er een symbool aan te koppelen. Een kruis heeft bijvoorbeeld met het christendom te maken waarbij we andere geloven misschien uitsluiten. Zowel de pleegzorgbegeleider als pleegouder geven aan dat zij dit wel als zichtbaar punt op de kaart zouden vermelden, omdat dit voor veel pleegouders wel van belang is en zorgt voor herkenning. Er mag ook nog aandacht besteed worden aan spiritualiteit. - De pleegouder geeft aan dat het van belang is om een goede band te hebben met de pleegzorgbegeleider, anders heeft het inzetten van deze gesprekstool geen zin. - De pleegzorgbegeleider benoemt liever alleen de kaart te gebruiken en niet de kaartjes erbij. - Het is belangrijk om goed aandacht te besteden aan de positieve vragen en zo krachtbronnen te onderzoeken. - Er wordt gevraagd of de afdeling voorbereiding ook mee is genomen in het ontwikkelen van het product, dit omdat zij ook in het gezinsonderzoek aandacht besteden aan zingeving. Mogelijk kunnen zij ook gebruik maken van de gesprekstool, naar aanleiding hiervan gaan wij een gesprek inplannen met de voorbereiders. - Het zou fijn zijn als in de handleiding ook vermeldt wordt wat er eventueel nog meer ingezet kan worden aan methodes/trainingen.

Tabel 13.2. Gesprekssamenvatting Low Fidelity 2

Bijlage 14. High fidelity prototype

14.1 Beoordelen door geestelijk verzorgers

Naar aanleiding van de evaluatieronde met geestelijk verzorgers van Jeugdhulp Friesland hebben wij de volgende vragen toegevoegd of aangepast:

- Wat betekent pleegouder zijn voor jou?
- Wat heb je al in je om het vol te houden?
- Wie zie je als je in de reflectie/naar binnen kijkt?
- Wanneer voel je je niet jezelf?
- Wanneer voel je je verloren?

14.2 Beoordelen door expert

Naar aanleiding van de evaluatieronde met Gert Vierwind (lector lectoraat Professioneel Opvoeden Christelijk Hogeschool Ede) hebben wij een paar aanpassingen gemaakt in de handleiding van de landkaart. Het doel is scherper verwoord en in een apart kopje gezet, zodat dit meteen duidelijk wordt voor de lezer van de handleiding. Daarnaast is het herkennen van zingevingsbehoeften nog duidelijker uitgelegd in de handleiding.

Bijlage 15. Moreel beraad

Op 19 april 2023 hebben wij een moreel beraad gehouden. In het beraad hebben we het met pleegzorgbegeleiders, een gedragswetenschapper en een geestelijk verzorger over het communiceren met pleegouders over hun eigen zingeving gehad. Gedurende dit beraad is naar voren gekomen dat het als een dilemma wordt ervaren als een pleegouder er niet voor open staat om over zijn/haar eigen zingeving te praten. Als een pleegouder bepaalde idealen heeft over het opvoeden van kinderen die niet in lijn staat met de idealen van de pleegzorginstantie kan dit voor een dilemma zorgen. Belangrijke punten die werden aangedragen door de deelnemers van het beraad waren:

- Praten over zingeving is niet voor iedereen makkelijk, sommige onderwerpen kunnen als pijnlijk ervaren worden.
- Eigen zingeving van de hulpverlener kan in de weg staan.
- Je kunt het een pleegouder niet opleggen om over zingeving te praten.

Uiteindelijk zijn we tot een eindbeslissing gekomen dat het wenselijk is om zingeving en de effecten hiervan op de opvoeding te bespreken. Vooral als veiligheid van de opvoeding in het geding komt zal het nodig zijn om met de pleegouder in gesprek te gaan hierover, echter is het niet wenselijk om dit af te dwingen.

Bijlage 16. Service blueprint

Nadat alle evaluatierondes zijn gehouden binnen de organisatie, moet het product nog in de praktijk getest worden. De onderzoeksvraag in deze fase is 'Hoe kan de landkaart goed in de huidige manier van werken geïntegreerd worden?'. Om inzichtelijk te maken welke stappen er gezet moeten worden voor het implementeren van de landkaart, is er een service blueprint opgesteld. Hier staan alle activiteiten in omschreven en hierdoor kunnen we bewuster keuzes maken over de implementatieactiviteiten (Van 't Veer et al., 2022).

Service blueprint

Perspectief cliënt, patiënt, bewoner	Contactmomenten customer journey map	Signaleren behoefte	Inzetten gesprekstoel	Follow-up
	Looptijd contactmoment	Geen vaste tijd	Tussen de 10 en 90 minuten	Geen vaste tijd
Interactielijn tussen zorg- of hulpvrager en zorg- of hulpverlening				
Frontstage (zichtbare activiteiten)	Activiteiten zorg- of welzijns-professional	Introduceren idee pleegouder	Gesprek voeren a.d.h.v. landkaart Nazorg aanbieden Inschatten of er een geestelijk verzorger nodig is Inschatten of landkaart vaker ingezet kan/moet worden en indien nodig vervolgspraak maken	Checken of het gesprek voldoende was Eventueel opnieuw inzetten gesprekstoel of inzetten andere vorm van hulp
	Kanalen / hulpmiddelen	Face to face of telefonisch	Face to face Handleiding mee Bij pleegouder thuis	Face to face of telefonisch
Interactielijn				
Backstage (niet-zichtbare activiteiten)	Activiteiten zorg-professional (voorbereidend / nazorg)	Handleiding doornemen Reflectie opdracht	Rapportage in het systeem Eventueel overleg gedragswetenschapper/geestelijk verzorger over vervolgstappen	Rapportage in het systeem over follow up Blijven observeren welke behoefte er ligt en zo nodig service blueprint opnieuw doorlopen
	Benodigde ondersteunende processen	Training "Aandacht voor levensvragen" volgen Jeugdhulp Academie		
tussen zichtbaarheid (frontstage) en onzichtbaarheid (backstage)				

Figuur 16.1 Service blueprint

Bijlage 17. Fasen van verandering

Als er in een organisatie verandering ontstaat doorlopen werknemers doorgaans verschillende fasen. Van der Donk en Van Lanen (2019) onderscheiden hierin de volgende fasen:

- **Fase 1:** Oriëntatie. Er is een behoefte om iets te veranderen.
- **Fase 2:** Inzicht. Men wordt zich bewust van bestaande werkwijzen en raken op de hoogte van nieuwe mogelijkheden.
- **Fase 3:** Acceptatie. Werknemers willen de verandering in praktijk brengen.
- **Fase 4:** Verandering. De nieuwe werkwijze vindt plaats.
- **Fase 5:** Behoud van de verandering. De verandering wordt opgenomen in de dagelijkse beroepspraktijk.

Wij zitten momenteel in fase 2. Bij verandering kan weerstand optreden (Van der Donk & Van Lanen, 2019). Als de pleegzorgbegeleiders een positief beeld krijgen van ons product en het belang ervan in gaan zien, gaan zij het product sneller gebruiken in de praktijk. Wij willen een marketingstrategie inzetten om de verandering te promoten. Dit doen we door het product visueel aantrekkelijk te maken en af te drukken op hoge kwaliteit. We leveren dit gebruiksklaar af op elke afdeling. We gaan de onderzoeksresultaten presenteren aan de pleegzorgteams. Met een proefimplementatie hopen we onder de werknemers nieuwsgierigheid te creëren naar het product. Zo ontstaat de verandering op de werkvloer en wordt het niet van buitenaf opgelegd. Ook dit verhoogt de motivatie om richting fase 3 te bewegen van de fasen van verandering (Van der Donk & Van Lanen, 2019).

Bijlage 18. Proefimplementatie

Op woensdag 10 mei heeft er een proefimplementatie plaatsgevonden. We hebben hiervoor pleegzorgbegeleiders benaderd met de vraag bij welke pleegouder zij het product zouden kunnen inzetten. Hier hebben wij Omwille van de gevoeligheid van de onderwerpen hebben we ervoor gekozen om niet mee te gaan naar dit gesprek. Vooral omdat uit interviews met pleegouders (bijlage 8) blijkt dat pleegouders het liefst over zingevingsthema's praten met iemand waarmee zij een vertrouwensband hebben opgebouwd. Naderhand heeft er daarom een gesprek plaatsgevonden met de pleegzorgbegeleider om de uitkomsten te bespreken. Hieronder samengevat de uitkomsten:

Gesprekssamenvatting 11 mei 2023	
Betrokkene	Pleegzorgbegeleider van Jeugdhulp Friesland
Belangrijkste uitkomsten	- De gesprekstool is ingezet bij een pleeggezin waar al gedurende de pleegzorgplaatsing regelmatig van alles speelt. Het gesprek vond plaats tussen de pleegmoeder en pleegzorgbegeleider. - De pleegzorgbegeleider is enthousiast over de tool. Het gesprek was echt heel leuk en waardevol. Het is beeldend en het spreekt meteen aan als het op tafel wordt gelegd. De vragen zijn heel mooi en zorgen voor een goed gesprek. - Het eerste half uur ging over andere zaken waarna de gesprekstool werd geïntroduceerd. Hiervoor is toestemming gevraagd aan de pleegouder. Zij reageerde heel enthousiast en nieuwsgierig. De pleegzorgbegeleider zag een twinkeling in haar ogen. - De pleegzorgbegeleider heeft uitleg over zingeving gegeven en benadrukt dat de pleegouder vrij is om te antwoorden waarop zij wil. Niets is verplicht. - De pleegzorgbegeleider benoemt dat het fijn is dat de gesprekstool op meerdere manieren ingezet worden. Dit maakt het gemakkelijk om aan te passen aan de pleegouder. - De pleegouder mocht zelf een thema kiezen. Ze wilde het niet over de grot van schaamte hebben, dit was interessant. Misschien iets om in een later stadium naar de weerstand hierop te vragen. Het dorp van vrienden en familie sprak de pleegouder meteen aan. Er zijn vier kaarten besproken in een uur tijd. - Een mooie vraag was "hoe herkennen anderen aan jou dat het niet goed gaat?". Dit heeft voor de pleegzorgbegeleider voor mooie inzichten gezorgd die zij kan gebruiken in het vervolg van de begeleiding. - Nog een mooie situatie was dat het ging over wie een voorbeeld is voor de pleegouder. Ze gaf aan dat ze dit niet had, maar wilde hier later een keer dieper op in gaan. Op de vraag "wie bewonder je?" gaf de pleegouder aan dat dit haar dochter is. Hier is op doorgevraagd waarna de pleegzorgbegeleider aangaf dat zij deze eigenschappen ook bij de pleegouder terugziet. Dit was een waardevol moment. - Er is gesproken over wie de pleegmoeder belt als zij het moeilijk heeft. Ze benoemde dat dit haar vriendin was, die was toevallig in hetzelfde huis

	aanwezig. Pleegmoeder heeft dit ter plekke bij haar benoemd, dit compliment was mooi om te zien. - Pleegouder raakte geëmotioneerd door het gesprek. - De handleiding is handig, duidelijk, netjes en volledig. Het geeft handvaten om het gesprek in te leiden. De reflectieoefeningen zijn ook helpend. Dit zou de pleegzorgbegeleider ook wel eens tijdens casuïstiek willen bespreken met collega's. Het is een waardevolle gesprekstool die de pleegzorgbegeleider zeker vaker in zou willen zetten.
--	--

Tabel 18.1. Gesprekssamenvatting proefimplementatie